Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 46 (11844) | 1982 чылдың февраль 24, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш

СЭКП обкомунда

ИНИЦИАТИВАНЫ ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дугайында Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң, «Көдээ электри тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң, Тываның электри четкилериниң, Таңды райпозунуң коллективтериниң инициативазын СЭКП обкомунуң бюрозу чугаалашкан болгаш чүүлдүг деп көрген.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсединче болгаш ажыр күүсединче, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуурунче ажылчы чоннарның күженишкиннерин эвилелдээр талазы-биле организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды калбартырын СЭКП Кызыл хоорkomунга, райкомнарынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш совхозтарның удуртукчуларынга бюро даалган.

«ТИИЛЕЛГЕ» СОВХОЗ:

малды чемгерерин болгаш ажаарын амгы үениң зоотехниктиг негелделеринге дүүштүр чорударын чедип алыр, бөдүүн чемнерни чүгле болбаазырадып кылгаш, малга бээр, мал чемнериниң эки кадагалалы дээш бүгү ажылдакчыларның харыысалгазын бедидер, мал чемнериниң чидириин болгаш төтчеглээшкинин болдурбас;

малчыннарның, көдээниң ажыл-ишчилериниң культура, садыг болгаш эмнелге хандырылгазын бедик деңнелге организастаар;

100 баш төрүүр малга онаажтыр 90 хураганы, 85 бызааны, 70 кулунну өстүрүп алыр, малдың ниити баш санының 98 хуузун камгалаарын хандырар, малдың баш санын хоратпайн, кыштаглаашкынны доозар;

чайлагларже көжер мурнуу чарыында кыштагларның үүрмек септелгезин доозар, а кыштаглаашкынга белеткелди—сентябрь 1-ге чедир бүрүн доозар;

сезоннуг чугула ажылдар үезинде бодунуң кадрларының күсели-биле механизаторларның ийи ээлчеглиг ажылдаарын чедип алыр;

дүжүт ажаап алыр комбайннарны, тракторларны, часкы тарылганың болгаш хөрзүн болбаазырадырының техниказын, тараа шаннарын болгаш складтарны чогуур үезинде шынарлыг белеткээр;

гектардан ортумаа-биле тараа культураларының 9,5 центнер дүжүдүн алыр болгаш 11210 тонна тарааны ажаап алыр, күрүнеге 4250 тонна тарааны садар;

сенокосилкаларны, дырбааштарны, прессээр подборщиктерни, витаминниг сиген далганын белеткээр агрегаттарны болгаш мал чемнерин белеткээр өске-даа техниканы апрель 20-ге чедир септеп доозар;

ниитиниң мал ажылынга бедик шынарлыг 3150 тонна сиген белеткээр планны 3160 тонна, 15630 тонна силос салыр планны 15650 тонна, 800 тонна сенаж планын 850 тонна кылдыр күүседир болгаш тараа культураларының бүгү шөлдеринден саванны бүрүн чыып, 2500 тонна мал чемнерин прессээр;

чазын чажар тараа культураларының тарылгазын 12 ажыл хүнүнде доозар, оруктарны эки байдалга тургузаар, шөлдерни, фермаларны болгаш бригадаларны бок үнүштерден арыглаар;

дүжүт ажаап алыышкынын 18 ажыл хүнүнде чидириг чок доозар;

саар инектиң продуктулуун бедидип тургаш, инектен ортумаа-биле 1600 кг сүттү саар, ону күрүнеге пландан ажыр 25 тоннаны садар, чыл онаалдазын декабрь 22-ге чедир күүседир;

мыйыстыг бода малдың хонукта ортумак немелде дензизи—500 грамм, хойларның — 85 болгаш хаваннарның—350 грамм болурун чедип алыр, күрүнеге 340 тонна эътти садар, чыл онаалдазын ноябрь 7-ге чедир күүседир;

бир хойдан-на дүк кыргып алырын 3,2 кг чедирер болгаш ниитизи-биле 46 тонна дүктү алыр, күрүнеге садарының чыл онаалдазын ноябрь 7-ге чедир күүседир.

«КӨДЭЭ ЭЛЕКТРИ ТУДУГ» ТМЭ:

1982 чылдың планын декабрь 26-га—Энергетик хүнүнге чедир күүседир, немей үш километр электри дамчыдылгазының ЛЭП-10-0,4 киловольт шугумун тудар;

3.500 рубльдиң материалдыг курлавырларын, оон ниитинде —чагы кылыр 25 кубометр ыяшты, бир тонна проводту болгаш 25 муң киловатт-шак электроэнергияны камнап алыр. Бир бригада юбилейге чедир ийи чартык чылдың планын күүседир.

ТЫВАНЫҢ ЭЛЕКТРИ ЧЕТКИЛЕРИ:

1982 чылдың планын декабрь 22-ге чедир күүседир, ону пландан ажыр 2000 гигакалорий чылыг энергиязы кылдыр болгаш 300 муң киловатт-шак электроэнергия кылдыр ажылдадып үндүрер, 30 муң рубльдиң продукциязын сайгарар;

ТЭС-тиң турбиналарының ажылдадып каапкан чылыын ажыглап, чылыдылга магистралының суг дамчыдылгазының схемазын чаартып тургаш, 2.500 тонна одаар чүүлдү, а котёлдарны мазут чок одаарын пепередип тургаш, 500 тонна дизель одаар чүүлүн камнап алыр;

электри четкилеринге электроэнергияның чидириин 1.5 миллион киловатт-шак эвээжедир.

ТАҢДЫ РАЙПОЗУ:

100 муң рубльдиң барааннарын чонга пландан ажыр садар;

ниитиниң чемненилге черлериниң талазы-биле чыл планын күүседир болгаш бодунуң продукциязын бүдүрериниң ниитиниң чемненилге черлериниң ниити саарылгазынга хамаарыштыр 67 хуу чедирер;

белеткел саарылгазының планын декабрь 26-га чедир күүседир;

дузалал ажыл-агыйга 250 хаванны, 50 баш мыйыстыг бода малды семиртип азыраар, үш гектар картофельди олуртур, 6,3 гектар согуннаны, 0,2 гектар редисти болгаш мал чемгерер бир гектар погаан массаны тарыыр.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар кылдыр социалистиг чарышка бедик түңнелдерни чедип алырынче база чыл планын болгаш хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседири-биле ону демдеглээринче республиканың бүгү коллективтерин социалистиг чарыштың эгелекчилери кыйгырган.

Хүнүнүң медээлери

ХОЙДАН-НА ХУРАГАН

«Улуг-Хая» совхозтуң Эъжим хойжу бригадазында хой оолдаашкыны кидин тулук. Бо хүннерде мында төрүүр 4650 баш хойдан 3300 ажыг хураган камгалап алдынган.

Бригаданың тус-тус хойжуларының көргүзүглери багай эвес. Хойжулар Б. Дүгжу, В. Дадар-оол, Д. Серээдар, Б. Кызыл-оол оларның кодаңнарында чаш хураганнар онча-менди доругуп турар. Хойдан-на хураган дээш кызымак ажыл-иш хайныккан. Малдың массалыг оолдаашкынының үезинде малчыннарның чымыштыг ижиниң дузалакчылары сакманчылар база харыысалгалыг ажылдап турарлар. Хойжу бригаданың сакманчыларының аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунче О. Тюлюш, Д. Дунгар-оол, Д. Дадар-оол олар киргеннер. Олар бо хүннерде 100-тен 140 чедир хураганы доруктуруп турарлар.

К. НАТПИЙ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ДЕКАБРЬ 20-ДЕ

«Тыва кобальт» комбинаттың цехтериниң аразында алган хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседип келген коллективтер бар. Оларның бирээзинге Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезин хамаарыштырып болур.

Дуржулгалыг проходчик коммунист Владимир Пашинге удурткан бригада чедиишкинниг ажылдап турар. Ында экскаватор башкарыкчылары И. Шубаров, В. Тытыков, проходчиктер В. Алексеев, Ш. Шагдыр, Г. Крыцин, чер үттээр станок мастерлери Б. Наксыл, А. Кодурак, Д. Байкара олар хүн үлүүн доктаамал ажыр күүседип турарлар.

Металлургия цехиниң мурнакчылары Ф. Печенёв, А. Ищенко, В. Ондар, арыглакчылар М. Узунак, Э. Хоюр-оол оларга эштери чоргаарланып турарлар.

Бүдүрүлгениң коллективи чылдың планныг онаалдазын декабрь 20-де күүседир сорулганы салган.

М. ДАМДЫН-ООЛ.

ТАЙБЫҢ ФОНДУЗУНГА

Респотребсоюзтуң садыг-кооператив училищезиниң сургуулу, комсомолчу Наталья Серен поварлар бөлүүнде өөрүн ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң ажыттынарынга алдар кылдыр бир хүн ажылдааш, оон алган акшаны тайбың фондузунче киирерииче кыйгырган.

Оон киирген саналын бөлүктүң кыстары изиг-биле деткээн.

П. АЛОВ.

СЭКП ТК-ның «ССРЭ-ниң 60 чыл оюнуң дугайында» доктаалын Тываның ишчилери деткип турар

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын коммунистиг күш-ажылдың коллективи—республика типографиязының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары сеткил ханышкын-биле таныжкаш, ол төөгүлүг документиниң изин-биле чүүлдүгзүнүп, чаңгыс үн-биле деткээннер.

Алдарлыг юбилейге уткуштур бүгү улустуң социалистиг чарыжынга типографияның өрүүр, парлаар, дептерлээр цехтериниң ажылчыннары бедик көргүзүгнү чедип ап, улам шудургу ажылдаарын хүлээнгеннер.

ЧУРУКТА: типографияның бөлүк ажылчыннары «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы-биле таныжып турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

АЖЫЛЧЫНГА СӨС

ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИ БОТТАНЫР

«ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын Кызылдың чунар-бажың болгаш хеп чуур комбинаттың ажылчыннары улуг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткааннар. Бо партийжи документ оларның моон соңгаарты ажыл-херээнге чугула черни ээлээр, кижи бүрүзүн чаа-чаа чедиишкиннерже кыйгырар. Партияның биске бүгү совет улуска, быжыг бүзүрелинге харыы кылдыр улам кызымак ажылдавышаан, ажылдың бедик шынарын, оон бүдүрүкчүлүг болурун чедип алыр бис.

Бистиң коллективте аңгы-аңгы нацияларның кижилери ажылдап турар. Бот-боттарывыска дузалажып, быжыг найыралдыг ажылдап турар бис. Чыл эгезинде коллектив социалистиг хүлээлгени алган. Ам оон күүселдези дээш кызымак ажылдап, бүгү күжүвүстү олче угландырып турар бис.

Бо чылды багай эвес эгеледивис. Январь айда коллектив 48 тонна хепти чуп, кургадып, базып белеткээр планывысты ажыр күүседип, ону 112 хуу кылдыр боттандырдывыс. Мында мээң-биле кады үр чылдарда ажылдап келген эштерим массалыг хеп хүлээп алыкчызы А. Ф. Громаренко, хеп берикчилери А. Л. Рогатина, З. Т. Журавкова, М. Д. Тонких оларның киирген үлүү улуг деп бодаар мен. Чүге дээрге, олар чаңгыс коллективке үр чылда ажылдап келгеш, арга-дуржулгалыг болгаш бедик мергежилдиг кижилер апаргылаан. Хепти чуп, ону кургадып, базып турар өске ажылчыннардан оларның негелдези улуг. Шынары багай чугдунган, бастынган хепти олар хүлээп албастар. Ону катап эки кылырын аныяк ажылчыннарга сүмелеп турарлар. Ажыы-биле чугаалаарга, үстүнде адааным хоочуннар бистиң коллектививистиң даяныр болгаш чоргаарланыр кижилери ол.

Мен бо коллективке ажылдааш, чээрби чыл болдум. Бир эвес он, он беш чыл мурнунда үе-биле деңнээр болза, бистиң ажылывыстың хемчээли дыка улгаткан. Кызыл хоорайның чонунуң саны өскен тудум, биске хоорай чурттакчыларындан хөй хеп хүлээп алдынып турар. Оон аңгыда бистиң чунар-бажың болгаш хеп чуур комбинадывыс коллективи ниити чурттакчылга черлериниң, аалчылар бажыңнарының, өөредилге черлериниң, ресторапнарның болгаш өске-даа организацияларның чагыгларын хүлээп ап турар. Хүлээп алдынган хепти ажылчын бүрүзү эки шынарлыг чуур, ону ээзиниң сеткилинге чедип турар кылдыр белеткеп бээр дугайында чугаа коллективке чаңгыс эвес удаа болган. Бистер, ажылчыннар, шак ынчаар кылыр сорулгалыг ажылдап турар бис.

Маңаа баштай келген кижиге бистиң ажылывыс бөдүүн, хала хок ышкаш сагындырар. А херек кырында ындыг эвес. Ажылывыс парын техника-биле холбашкан болганда, ол кижи бүрүзүнден бедик харыысалгалыг болурун негеп турар. Ажылывыстың бүдүрүкчүлүү — техниканың туруушкун чок ажылдаарындан дорт хамаарылгалыг. Ындыг болза-даа, үрелиишкиннер болу, бээр таварылгалардан чайлавайн турар бис. Ол чүүлдер, бистерге, прессовщиктерге база таваржып турар. Бир эвес дериглелер туруушкун чок ажылдаар болза, хүнде кылыр нормавысты ажыр күүседип болур арга туруп келир. Сөөлгү үеде хүнде 65 кг хеп пресске бастырар үлүүвүстү 75—80 кг кылдыр күүседип келдивис.

Мээң-биле кады Н. А. Насырова ажылдап турар. Ол база багай эвес ажылчын. Эш-өөрүнге дузалаар кижи. Ажылынга брак кылбас дээш ол кызымак болуп келген. Үстүнде чугаалаан мен: бир эвес техника үрелгеш, саадал болдура бербес болза, ай планын чайлыг күүседип шыдаар бис дээн. Ам бир машина үрелген. Аңаа турар. Ынчангаш бистиң кылыр ажылывыстың хемчээли улгадып тур. Ол-даа ажырбас. Бистер февраль айның планын күүседип алыр бис. Аңаа ажылчын бүрүзү бүзүреп турар.

Л. МУРОМЦЕВА,
Кызылдың чунар-бажың болгаш хеп чуур комбинаттың ажылчыны.

СҮТТҮ ЭЛБЕДИР ДИЗЕ...

Бо кварталдың баштайгы ийи айы удавас доостур. Амгы хүннерде республиканың совхозтарының мурнунда турар сорулгаларның бирээзи болза, малдан алыр продуктуларны бүдүрерин көвүдеткеш, ону күрүнеге садарының планнарын күүседип алыры болур. Ындыг болганда, малга бээр чем курлавырларын хумагалыг чарыгдап тургаш, сүт саалдазын кудулатпазы — хүннүң чугула айтырыы болуп артпышаан. Ынчаарга республиканың Статистика эргелелиниң февраль 16-да медээзин ёзугаар алырга, районнарда байдал деңдески эвес болуп турар.

Районнар	планы (центнер)	күүселдези (центнер)	хуузу
Бай-Тайга	1000	460	46,0
Мөңгүн-Тайга	—	—	—
Барыын-Хемчик	2500	1426	57,0
Өвүр	300	175	58,3
Чөөн-Хемчик	7300	2851	39,1
Улуг-Хем	6700	2691	40.2
Таңды	10200	5231	51,3
Бии-Хем	9200	5607	61,0
Тожу	300	191	63,7
Каа-Хем	6700	3019	45,1
Тес-Хем	800	331	41,8
Эрзин	700	271	38,7
Кызыл	4300	2083	48,4
Республика	50000	24339	48,7

Бо таблицадан алырга, бирги кварталда планнаттынган сүттүң чартыынга чедир безин 661 центнер сүт чедир дужааттынмайн барган. Ынчап кээрде, арткан үеге немелде база хөй апаар. А хонук саны эвээш арткан.

Бо хүннерде Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Тожу, Кызыл районнарның совхозтары эрткен чылдың бо үезиндеги деңнелинден хөй сүт саткан болуп турар. А квартал планының күүселдезиниң талазы-биле Тожу, Бии-Хем районнар мурнап турар. Оларның биргизи планын 63,7, а ийигизи —61 хуу күүседи берген. Олардан Барыын-Хемчик, Өвүр районнар дудак чок чоруп турар. Эрзин районнуң совхозтары бирги кварталда 70 тонна сүт садар планын февраль 16-га чедир 38,7 хуу күүсеткен. Ол дээрге өске районнарга деңнээрге эң куду көргүзүг-дүр. Хөй хемчээлдиг сүт садар районнарның бирээзи — Чөөн-Хемчик район база хожудап турар. Ол районнуң ажыл-агыйларындан 2851 центнер сүт дужааттынган. Бо көргүзүг планның чүгле 39,1 хуузу-дур!

Квартал төнчүзүнге чедир эвээш үе арткан. Ынчангаш мал чеминге контрольду тургузуп, ону чарыгдаарын чугаамчудуп, ылангыя бөдүүн чемнерни — хыыргыышты, сигенни, саванны ылбырады хайындырып бээрин кичээнгейге алыры чугула. Чүгле бо таварылгада малдан элбек сүттү саап ап болурун көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери ферма удуртукчуларынга, саанчы бүрүзүнге чедир тайылбырлаары күзенчиг болуп турар.

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге тураскааткан хоорайның байырлыг хуралы дүүн СЭКП обкомунуң Политиктиг чырдыышкын бажыңынга болуп эрткен. СЭКП Кызыл хоорkomунуң бирги секретары А. И. Пожидаев байырлыг хуралды ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын байырлыг хуралдың президиумунга оон киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле соңгаан.

«Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң хүнүнүң дугайында» илеткелди Кызыл хоорайның шериг комиссары В. А. Озерский кылган.

Шериг назылыг болгаш шериг назыны четпээн аныяктарны белеткээр талазы-биле республиканың социалистиг чарыжынга Кызыл хоорай тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.-Д. Б. Ондар ук шаңналды найысылалдың төлээлеринге байырлыг байдалга тывыскан.

КАЖААЛАР ОРНУНГА

Тарутинск районнуң «Красный» совхозу хой ажылын үлетпүр аргазынче шилчиткен. Бо чылдың берге кыжының үезинде безин төрүүр түс баш хойга онаажтыр 125 хураганы менди камгалап алган. Ол — Одесса областа эң бедик көргүзүг.

Совхозтуң хойжу кодаңнары бүгү ажылды ында механизастаан комплексче көжүп кирген. Хойжу кодаңнары солаан ол комплекстиң он ийи кажааларынга 1300 хой кирер.

Күрүнеге эът планынга киириштир дужаары-биле тускайлай үскен хойларны ол ажыл-агый областа бир дугаарында тургузу чемгерилгеже шилчиткен. Оларны эң семиртип азыраан соонда күрүнеге садар. Беш чылдың төнчүзүнге чедир комплексте малдың баш санын ийи катап улгаттырар болгаш оларны 30 муң баш чедирер.

В. ЧЕРЕВИЧЕНКО.
СЭТА-ның корр.

Одесса.

ДАШТЫКЫДА

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ ДООЗУЛГАН

ЛУАНДА. (СЭТА-ның корр. В. Махонин, Н. Семенов). Африканың мурнуу чүгүнүң хамаарышпас чурттарының экономиктиг хөгжүлдезин аайлаштырар талазы-биле конференцияның (САДКК-ның) кежигүннери күрүнелериниң энергетика министрлериниң чөвүлел хуралы ангола найысылалда доозулган. Оон киржикчилери чаңгыс аай энергетика политиказын ажылдап, ол талазынга кады ажылдажылганың айтырыгларын көрген.

Чиг-эттиг янзы-бүрү дөстерни кады ажыглаарының аргаларын министрлер ыяк анализтээн. Чижээ, бойдус газының, хөмүр-даштың болгаш нефтиниң байлактарлыг чаа черлерин шиитчилеп тывар улуг хемчээлдиг ажылдарны чорударының эргежок чугулазын айыткан. Девискээрниң бойдус курлавырларын САДКК кежигүннери чурттарының улустарының чаагай байдалын бедидериниң болгаш энергия-биле боттарын боттары хандырарының эрге-ажыктарынга таарыштыр ажыглаар ужурлуг деп, чөвүлел хуралдың түңнел документилеринде айыткан.

Африка диптиң чурттарының ёзулуг хамаарышпас чорукту чедип алырынга экономиктиг коргудуушкунун аргазы-биле болгаш боо-чепсектиң күжү-биле шаптыктаарын кызыдып турар Преторияның кеш-сөөк ылгаар ёзу-чурумунга дуза чедирип турар барыын талакы күрүнелерни, хамыктың мурнунда АКШ-ты энергетика министрлери шиитпирлиг буруу шапкан.

Делегейниң чурттары-биле, оларның аразында социалистиг чурттар-биле, экономиктиг кады ажылдажылганы бүгү хемчег-биле хөгжүдерин чөвүлел хуралдың киржикчилери деткип чугаалаан. САДКК-ның энергетика комиссиязын тургузар дугайында шиитпирни хүлээп алган.

ДАЙЫНЧЫЛАРНЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң 64 чыл оюнга холбаштыр ажылчы чоннар төлээлекчилериниң болгаш найысылал гарнизонунуң дайынчыларының байырлыг хуралы Москвага болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары И. Б. Усманходжаев, М. А. Яснов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. В. Смирнов, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери И. Ф. Дмитриев, Н. И. Савинкин, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчылары, өске-даа шериг начальниктер, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери.

Кургаг чер шериглериниң кол командылакчызы — ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы армия генералы В. И. Петров чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаан. Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары Варшава Керээзиниң чурттарының армиялары-биле сырый дайынчы демнежилгеге коммунизмниң өндүр улуг херээнге моон соңгаар-даа идегелдиг бараан болуп, улустарның тайбыңының болгаш айыыл чок чоруунуң камгалалынга серемчилелдиг туржур деп, ол онзалап демдеглээн.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери улуг сорук киириишкин-биле хүлээп алган.

(СЭТА).

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ЭГЕЛЭЭР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чепсегленишкинниң эндере бүдүрерин соксадыр, делегейде мөөңнелген ядролуг чепсектиң курлавырларын кызырар талазы-биле тодаргай хемчеглерни алырынче АКШ-тың президентизин болгаш конгрессти кыйгырган резолюцияны Висконсин штаттың хоойлужудулга хуралы бир үн-биле хүлээп алган. Ядролуг чепсектиң бүгү хевирлериниң эндере бүдүрерин соксадыр дугайында Совет Эвилели-биле чугаалажыышкыннарны Каттышкан Штаттар доп-дораан эгелээр ужурлуг деп, резолюцияда айыткан. Тайбың болгаш хосталга дээш херээженнерниң делегей лигазының тус черде салбырының төлээлекчизи Эллен Мур Висконсинниң хоойлужудулга хуралынга чүве чугаалаан болгаш чугаалажыышкыннарны эгелээринче АКШ-тың чазаан Совет Эвилели хөй удаа кыйгырып келген деп демдеглээн. Ынчалзажок ССРЭ-ниң чугула ол инициативаларынга АКШ-тың чазаа чүгле харыы бербээн эвес, харын-даа ол инициативаларны американнардан чажырарын оралдажып турар. АКШ-тың администрациязының хыналдазының адаанда турар массалыг информацияның чепсектери ССРЭ-ниң инициативаларының дугайында база дыңнатпаан.

Көвүдеп турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Чер-чер солуннарының редакторларынга президент Р. Рейган интервью берген болгаш шериг чарыгдалдарын Вашингтоннуң улам көвүдедир деп турарын дыңнаткан.

Келир сан-хөө чылында АКШ-тың шериг чарыгдалдарын кызырбас болгаш улам көвүдедир бодап турарын америк администрациязының баштыңы айыткан. Дараазында сан-хөө чылында АКШ-тың шериг чарыгдалдарын 260 миллиард доллар чедирер бодап турар. Пентагонның бюджединге он-он миллиард долларны бо чылын немээн бис. Ол чарыгдалдар дараазында чылдарда улам көвүдээр апаар деп, Рейган чугаалаан. Чурттуң шериг чарыгдалдарын көвүдедиринге «совет кыжанышкын» дээр хоозун нүгүлдээшкинни америк президент база катап ажыглаарын оралдашкан.

АКШ-тың шериг бюджедин 18 хуу көвүдедиринге «чажыт чылдагааннар» деп Рейганның Ак бажыңга балыткаанын Си-би-эс деп телекомпанияның корреспондентизи дыңнаткан.

Республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Национально-краеведческий отдел

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: коммунистиң бедик ады

КАЖАН-КЕЗЭЭДЕ, КАЯА-ДАА...

«Коммунистиң арын-нүүрүнүң дугайында чугаа» деп, партия кежигүнү Алдын-кыс Монгуштуң «Шында» парлаттынган чүүлүнде кончуг чугула айтырыгны көдүрүп турар-дыр. Ынчангаш мен мынаа төлептиг хоочун коммунистерниң бирээзиниң ажыл-амыдыралының дугайын чугаалап көрейн.

1931 чылда пам кежигүнүнге киргеш, партийжи хүрээлеңге 50 чыл ажыт үеде коммунистиң адын бедик-биле кадагалап келген Иргит Очур-оолович Биче-оолдуң күш-ажылчы намдары намга киргенинден эгелээн деп чугаалап болур. Ол бедик атты эдилээн хүнден 7 чыл эрткенде ынчангы аныяк Биче-оол Чөөн чүк улустарының Москвада Коммунистиг университедин дооскан. Аныяк пам ажылдакчызын ТАР-ның Тес-Хем кожуунунуң шүүгү даргазынга ажылдаары-биле чоруткан.

Ынчангы Барыын-Хемчик кожууннуң Кара-Хөл чурттуг Иргиттиң күш-ажылчы базымнары 1938 чылда Тес-Хемге ынаар эгелээн. Оон бээр ол Тес-Хемден үнмээн, район ооң караанга көзүлдүр-ле чаагайжып, сайзырап келген. Районнуң экономика болгаш культура тургузуушкунунга оон киирген улуг-хуузу база бар.

Чаа ажылдап келген шүүгү даргазын ынчангы кожуун даргазы Чинаей келдирип алгаш: «Эң ырак суму О. Шынааже сургакчылааш келиңер, чон-биле таныжыпкаш, ында солун ажыл хайныгып турар. Чеди-Кара бугазын казып, сумунуң чону улуг сорук кириишкин-биле ажылдап турар. Аңаа барып, памның тайылбыр ажылын кылыр апаар» — дээн.

Иргит Очур-оолович ол-ла хүн О. Шынааже чорупкан.

Амгы О. Шынаа суурдан 3 км хире черден Оруку шынааның суун ховуже бугалап үндүрер деп сорулга салгаш, сумунуң араттары ажылдап эгелээн. «Ол ажылды ССРЭ-ден чаладып келген тускай эртемниг Лукович дээр орус инженер башкарып турган. Ынчан ооң херээнде ТАР-ның Республика ордени чайыннап, ооң Тывага келгеш кылган ажылының үре-түңнелдиин херечилеп турган» — деп, Иргит Биче-оол сактып чугаалап олурар.

Оруку шынааның уну чавызаашты эң дүвү ыйгыл иштинде чыдарындан суг бедиигээшче кончуг тура чок агып үнер болган. Ындыг турбужке буга унун Көвүрүг-Аксын эрттир казып эккелгенер. Ол боду ону хол-биле казып, араттарның эгелээшкинин деткип, чонну эвилелдежип турган. Аңдазыннар-биле черни чара тыртырып бээр, өске бүгү ажылдарны чон хол-биле кылып турган. «Буга дөзүнге суг мөөннелип, хем унунче катап чире хап кирип эгелээн. Ынчан өреге бүрүзү кидис дээвиирлерин сөөп эккээп, ону дуглаарга-даа дуза болбаан, суг кедээр ховуже үнмейн барган чүве» деп, ол чугаалаар. Ооң бир дугаар сургакчылаашкыны эки түңнел бербээн. Ол шынаажыларның буга каскаш, тараа тарып чиир күзел бүтпейн барган.

Суггаттыг черлерни ажыглаар, суггарылга бугаларын казар дугайында айтырыгны ол 1942 чылда Тес-Хем кожуунунуң даргазынга ажылдап турган база катап ээлээш хапызы-биле өөренип көрүп эгелээн. Ынчан Үжарлыг хемниң, Суг-Бажының суггарылга бугаларын казып ажыглалга киирерин чугаалажып эгелээн.

...Тес-Хемче Калдак-Хамар оруун аштаар улуг ажыл-үүлени башкаржырынга Иргит Очур-оолович база киришкен. Районнуң удуртур даргалары Нампын Тел Комитединиң, ТАР-ның чазааның даалгазы-биле Эрзин, Тестиң (ынчан чаңгыс кожуун турган) чонун бо ажылче мөөннеп, чон ортузунга хөй талалыг ажылды чорутканының түңнелинде, Калдак-Хамар каалама орук апарган. Республика төвү-биле автотранспорт оруу тудушкан районнуң экономиказынга, культура хөгжүдеринге бурунгаар улуг базым кылдынган.

Фашистиг Германияның ССРЭ-же оор ёзу-биле халдааның ТАР-ның арат чону килеңнээшкин-биле дыңнаан. Бүгү улус-биле бир демей Тес-Хемниң чону патриоттуг көдүрлүүшкүн-биле күш-ажылчы туружуту ээлепкен. Маадырлыг Кызыл Шеригге белек чыылдазының организастаар дугайында намның ТК-ның айтыышкыннарын боттандырар ажыл калбарып эгелээн. Белек чыылдазының талазы-биле Тес-Хем кожууну республикага багай эвес черде чорып турган. Ол ажылды кожуунга эки организастааны, кызымак күш-ажылы дээш кожуун даргазы И. О. Биче-оолду ТАР-ның Биче Хурал Президиумунуң Чарлыы-биле Күш-ажыл ордени-биле шаңнаан.

Совет Эвилелиниң улустарының пайыралдыг өг-бүлезинге Тыва каттыжып киргениниң соонда кедээ ажыл-агыйның коллективизастаашкыны эгелээн. Иргит Очур-оолович кедээ ажыл-агыйны хөгжүдер дугайында партия болгаш чазактың салган сорулгазын шын угаап билгеш, билдиришкин бижип, колхозка ажылдаар үжен мунугларның санынга кирген. Ол — 1948—50 чылдар үеэ.

Ынчан ону Калинин аттыг (амгы «Чодураа» совхоз) колхозтуң баштаар чериниң даргазынга соңгаан. Ол үеде өрген беаип чок турган Белдир-Арыгга чаа колхозтуң төвүн тудуп эгелээн. Ийи чыл эрткенде, чаа суур тургустунуп келген. Колхозтуң экономиказын быжыглаар, колхозчуларның амыдырал байдалын экижидер дээш Иргит Очур-оолович оон үндезилекчилери Болат-оол Оюн, Чикей Соян, Иван Данзурун, Баткар Чооду болгаш өскелер-биле кады улуг энергиязын үндүрген.

Оон соонда чылдарда «Чодураа», «Тес-Хем», «О. Шынаа» совхозтарга салбыр эргелекчилеп, Самагалдай кедээ Совединиң күүскомунуң даргазынга сеэлгү чылдарда ажылдап турган. Партия организациязының рекомендациязы-биле ону кайыже-даа чорударга, ол даалганы бедик харыысалга-биле күүседир чораан. 1973 чылда Иргит Очур-оолович персоналдыг пенсияже үнген. Ынчалза-даа ол бодунуң назынының болгаш энергиязының шаа-биле курунезинге дузазын ажыктыг ажылы-биле чедирбишаан. Амгы үеде ол районнуң харылзаа белдиринде почта үлекчизинге ажылдап, аңаа тос чыл чедип турар. Каяа-даа коммунистиң адын бедии-биле кадагалап келген улуг дуржулгалыг хоочун кижиниң коллективке партийжи салдарын, үлегер-чижээн оон кежигүннери сеткил ханыышкыны-биле чугаалап турар. Оларның чамдыктары бо.

Почтачы М. Д. Болат-оол:

— Иргит Очур-оолович ышкаш амыдыралдың улуг школазын эрткен коммунистен ажылдаарынга, чурттаарынга ажыктыг хөй чүүлдерни билип ап турар бис.

Парторганизация секретары В. Арапчор:

— Бо дээрге чүгле бисте эвес, районда эң хөй партстажтыг коммунистерниң бирээзи. Оон чурттап эрткен амыдыралында өөренип ап болур хөй эки чүүлдерни аныяктарга ол күзелдии-биле дамчыдып берип келген.

Хоочун коммунист чүгле даалдырган ажыл-херекке хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг, бедик харыысалгазын көргүзүп келген эвес, өг-бүлезинге чаагай сеткилдиг ада болуп, уругларының кижизидилгезин дээш эвээш эвес күжүн үндүрүп келген. Оон ажы-төлү башкылар, механизаторлар, чолаачылар болгаш өске-даа тускай эртемниглер апарган, адазының төлептиг салгакчылары болуп ажылдап, чурттап чоруурлар. Өг-бүлезиниң ээзи Чаянмаа Донгулаевна ам-даа казыы эки, база пенсионер, уругларының уругларын ажаажып-тежээжип чоруур буянныг кырган-ава.

Иргит Очур-оолович район болгаш кедээ Советтерниң депутадынга, СЭКП райкомунуң кежигүнүнге хөй удаа соңгуп, ол харыысалгалыг партийжи даалгага коммунистерниң, чоннуң бүзүрелин ажыл-херек-биле бадыткап келген. Күш-ажылчы алдар-хавыяазы дээш чазактың ордени, медальдары-биле чаңгыс эвес удаа шаңнадып чораан. «Хүндүлелдиң Демдээ» ордени, ТАР-ның Күш-ажыл ордени, «Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында эрес-маадырлыг күш-ажыл дээш», Ленинниң юбилей болгаш «Күш-ажылдың хоочуну» деп медальдар-биле оон ажыл-чорудулгазы демдеглеттинген.

Кажан-кезээде, каяа-даа коммунист болуп, партия кежигүнүнүң адын бедии-биле кадагалап чоруур кижилерниң бир чижээ бо-дур. Коммунистиң арын-нүүрүнүң дугайында «Шын» солуннуң арнынга көдүрген чугаага бо чер төлептиг эштериниң дугайын болгаш СЭКП Уставының негелделерин күүсетпес ийи чаңгыс кижилерниң дугайын база көргүзери чугула деп бодаар мен.

Т. ДОЮНДУП.

ӨСКЕЛЕРДЕН ӨӨРЕНМИШААН...

«Шекпээр» совхозта пропагандистер партияның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезин экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Совхозта политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгелерниң школаларының пропагандистериниң теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелин бедидер, политиктиг база экономиктиг өөредилгениң дуржулгазын нептередир сорулга-биле политөөредилгениң методиктиг чөвүлели тургускан. Оон ажылын партком кежигүнү, МТМ эргелекчизи инженер Борис Ооржак удуртуп турар.

Биче-Тей суурда ортумак звенонуң специалистери марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школада хаара туттунган. Бо чылын олар «Делегейни чаартып турар эртем» деп ийи чылдыг курсту доозар. Ында 25 дыңнакчы бар. Оон пропагандистеринге юрист Кан-оол Ооржак-биле бо олуругларның автовун томуйлаан. Өөредилге чылының эгезинден эгелээш бо хүннерге чедир кичээлдеривис чүүтпей чок эртип келген. Чылдагаан чок черге кичээл эртпейн баар ийикпе, азы ону өске хүнче чылдырар таварылга бисте болбаан. Доктааттынган чурум турда, ону хажыдары пропагандист кижиниң арын-нүүрүнге кандап-даа таарышпас. Курстуң программазын долузу-биле өөренип эрткеш, өөредилге чылының төнчүзүнде зачёттар дужаадыр сорулга-биле ол шылгалдага амдыгаанытан эгелеп белеткенип турар бис. Программага көрдүнген кол темаларга чергеледир ажыл-агыйның, районнуң болгаш республиканың күш-ажылчы базымын квартал, чартык чыл, чыл түңнелдери-биле деңнештирип, чедишкиннерни база четпестерни ханы анализтеп, айтарып турарывыс. Чергелештир эртип турарывыс темаларны шиңгээдиринге кезээ чижек болуп турар. Мындыг чижектер, дыңнакчыларның сеткилинге таарышкыр, харын-даа ботарының кылып, бүдүрүп турар ажылынга харыысалгазын бедидер. Кичээлдеривис чүгле пропагандистерниң лекциязы номчуп каары-биле кызыгаарланмас. Дыңнакчы бүрүзү кичээлге идепкейлиг киржип, темага дүүштүр санал-оналын, болбаазын илередир, чүве чугаалап кээри эки. Дыңнакчыларывыстан бригадир К. Моңгуш, зоотехник

ПРОПАГАНДИСТИҢ ИНДИРИ

В. Хомушку, бухгалтер Л. Куулар, механиктер С. Саая, О. Белек-оол, столоваяның повары Т. Ооржак болгаш өскелер-даа кичээл санынга ак сеткилдиг белеткенип, идепкейлиин көргүзүп турарлар. Олар коммунист деп бедик адын төлептиг эдилеп, өскелерге үлегер-чижек болуп чоруурлар.

Бис ажылывысты чүгле бодувустуң өөредилгевис-биле кызыгаарлавайн, өске школаларның ажылын көрүп, олардан эки талаларны үлегерлеп ап, оларга бодувустуң арга-дуржулгавысты дамчыдып турар бис. Өөредилгевистиң чаңгыс зайлаңмайн турарының бир чажыды ол.

Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының политиктиг өөредилгезиниң дыңнакчылары партияның иштики болгаш даштыкы политиказының айтырыгларын өөренип турар. Ында ферманың ажылчыннары хаара туттунган. Пропагандистер ажылчын комитединиң даргазы В. Ооржак, тудуг бригадири К. Эмер-Сарыг олар кичээл бүрүзүнге эки белеткенип, темаларны ферманың ажыл-амыдыралындан алган чижектер-биле холбап туруп, солун болгаш ханы утка-шынарлыг кылдыр тайылбырлап турарлар. Оларның кичээлдеринге чаңгыс эвес удаа олурупкан бис.

Совхозта ясли-сад ажылдакчыларының политиктиг болгаш профессионал билиин бедидеринче партком кичээнгейни салып келген. «Сайзырал» ясли-садта малчыннарның, механизаторларның болгаш совхоз ажылчыннарының уруглары турар, оларның кижизидилгези база багай эвес. Бо уруглар садының коллективинде пропагандист, хоочун башкы, уруглар садының эгелекчизи Ч. Ооржак дыңнакчыларынга политөөредилгениң билиглеринден аңгыда педагогика талазы-биле байлак дуржулгазын дамчыдып берип турар.

Совхозтуң машина-трактор мастерскаязында политиктиг өөредилгениң пропагандистери С. Ооржак, Э. Моңгуш дыңнакчылары-биле В. И. Ленинниң чогаалдарын өөренип доосгаш, ам политиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренип турар.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң совхозта чорууну турары деп-дески эвес. Чамдык школаларда эртип турар кичээлдерниң шынары партийжи негелдеге дүүшпес, кичээлдерни соңгаарладыр, дараазында хүнче чылдырар ийи, чаңгыс таварылгалар ам-даа бар. Ылаңгыя тен салбырга ай санында ийи катап эртер ужурлуг Биче-Тей, Аянгаты салбырларының специалистериниң экономиктиг кичээли бо өөредилге чылында эгелевээн. Ол ышкаш малчыннар ортузунга политиктиг болгаш зооветөөредилге база-ла куну үнмейн турар. Комсомолчу аныяктарның өөредилгези Биче-Тей суурга бо өөредилге чылында болбаан. Совхозтуң ВЛКСМ комитединиң секретары Р. Домбуу ол-че кичээнгейни салыры чугула болуп турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

— Малды хүр-менди кыш ажырар, ооң ажаалда-хайгааралын улам экижидер — мал ажылында ажылдап турарларның кол сорулгазы ындыг болгай. Бо кышты бистиң фермавыс чамдык бергедээшкиннерлиг эртип турар. Ооң кол чылдагааны — малга четчир чемни белеткеп албаанындан болган. Ынчангаш сүт саалдазы кудулап турар чоруктар бар. Бо берге кыштың бистиң фермага көргүскен кеземчезин совхозтуң удуртукчулары өөренип көрүп, моон соңгаар ол четпестерни болдурбазының хемчеглерин алыры чугула — деп, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының инекчизи М. Саая чугаалап орар.

Мөңгүн-оол Самдан-оолович Саая бо фермада 8 чыл ажыр ажылдап турар. Кызымак ажылы-биле кады ажылдап турары эш-өөрүнүң хүндүткелин ол чаалап алган.

Комсомолчу Мөңгүн-оол Саая — социалистиг чарыштың тиилекчизиниң хөрек демдектериниң эдилекчизи. Аныяк ажылчынның кызымак ажыл-ижи совхоз дирекциязының өртектиг белектери-биле каш удаа демдеглеттинген.

ЧУРУКТА: инекчи М. Саая.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчыларының бирээзи Валентина Сергеевна Углова он бирги беш чылдың баштайгы чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг доосканнарның бирээзи. Саар инек бүрүзүнге онааштыр ол 2538 литр сүттү саап ап, республиканың мурнакчы ажылдыг саанчыларының бирээзи болган.

— Бо чыл — бистиң чуртувустуң төөгүзүнде онзагай чылдарның бирээзи болгай. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн демдеглеп эрттирери-биле белеткел амдан эгелээн. Эрткен чылын чедип алган чедиишкиннеримни улам быжыглап, оон-даа эки түңнелдерни бо чылын чедип алыр ужурлуг мен — деп, хоочун, дуржулгалыг саанчы Валентина Сергеевна чугаалап орар.

ЧУРУКТА: саанчы В. С. Углова.

М. КАЛЧАННЫҢ сөзү, фотолары.

КАМГАЛАП ӨСТҮРҮП ТУРАР

Чадааның ыяш ажыл-агыйы ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш калбарган чарышка идепкейлиг кириишпишаан, бо чылдың бирги кварталының планныг даалгазын чедишкинниг күүседири-биле тус-тус бригадалар аразында күш-ажылчы маргылдааны дээштиг организастаан. Ук коллектив эрткен чылда 8900 ыяшты белеткээш, үндүр сөөрткен. Аңаа ыяш сөөртүр автомашинаның чолаачызы Ф. Аштыров эвээш эвес улуг-хуузун киирип, ыяш сөөртүрүнүң хуудаа планныг онаалдазын 143 хуу күүсеткеш, чолаачылар аразында чарышка тиилекчи болган.

Чөөн-Хемчик районнуң девискээринде арга-арыгның санитарлыг аштаалгазында үш бригада хаара туттунган. Кызыл-оол Моңгуштуң удуртканы ыяш белеткекчилериниң бригадазы ай санында 400 кубометр ыяш белеткээр даалгазын 500-600 кубометр чедирип, планныг онаалдазын доктаамал 110-115 хуу күүседип келген. Бригада кежигүннеринден Дамба Моңгуш, Кыым-оол Моңгуш эки ажылдап, дээди улуун ажыр боттанып турар. Ол дээрге дилиг материалдары, чазаныгга негиниң белеткээшкин штакетниктер, соңга, эжик блоктары, шала маназалары дээш оон-даа өске кылыглар-дыр.

Ыяш ажыл-агыйы чонунуң херегле барааннарын 263,5 муң рубльге сайгарган.

Арга-арыгның санитарлыг аштаалгазын чедишкинниг чорудар сорулга-биле Чадаана хоорайның бүдүрүлге, тудуг организацияларынга болгаш районнуң совхозтарынга ыяш кезип белеткээр черлерни тускайлап айтып берип турар. Ук коллективтер арга-арыгның чүгле санитарлыг аштаалгазынче кичээнгейин углаадырып турар эвес, харын-даа ыяш культураларын тарып өстүрериниче сонуургалдыг апарган. Чыргакы хем унунда 208 гектар девискээрниң шелде үш чылдыг чаш шеттерни тарып олурткан. Чайгы кандааашкынның уржуундан ыяш аймаа чамдык черлерге багай өскен Өвүр районнуң девискээринде 20 гектар черде ыяш культураларын тараан. Хемчик хемниң унун дургаар 42 гектар шелде чыжырганаңы олурткан.

Чадааның, Өвүрнүң, Сүт-Хөлдүң ыяш ажыл-агыйларының ажылдакчылары эрткен чылда пиктиниг малынга 200 тонна сигенни белеткээн. Бо эрткен чылдың дайы болганындан чыжырганаңың дүжүдү арай хирелиг болган. Ынчангаш ол үнелиг эм катты чүгле 75 тоннаны чыып алыр аргалыг болган.

Эрткен чылдың түңнели-биле эки ажылдыг арга-арыг хамгалакчызынга Доржу Доңгак санатаан. Оон тарылап турар чери — Улуг болгаш Аныяк Хөндергейлер. Мал чеми белеткээр ажылдарга эки киржип, дыт үрезинин, чыжырганаңы чыгжырынга идепкейлиин көргүзүп, хүлээлгезин ол ажыр күүсеткен. 1982 чылда ыяш культураларын тарып олуртурунга 250 гектар шелдү белеткээн, оон тараңнуң болбазыралын сайзыраткан.

Ук ажыл-агыйның салбырларының аразында социалистиг чарыштың мурнунга олуруунда Сүт-Хөл лесничествозы (лесничийи Алдапай Ховалыг). Арга-арыгның санитарлыг аштаалгазын эки чорудуп, 1 муң кубометр ыяжын болгаш топлакты кезип белеткээн.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

«Шынга» харыы

ПАССАЖИРЛЕРНИҢ САНАЛЫ-БИЛЕ

Кызыл — Баян-Кол — Кара-Тал аразынга автобустарның чорууру доктаамал эвес, расписание үстүп турар дугайында Баян-Кол суурнуң бөлүк чурттакчыларының чагаазын декабрь 25-те «Шын» солунга парлаан.

Тыва автотранспорт эргелелиниң ук чагаада киирген фактыларны хынап көрген болгаш ук эргелелдиң начальнигиниң пассажир аргыжылгазының талазы-биле оралакчызы Н. Г. Антонов редакцияга моон адаанда харыыны берген.

1981 чылдың декабрь 12-де Кызылдан Баян-Колче баар турган № 61-85 автобус (чолаачызы А. Писаев) техниктиг үрелиишкин болганындан рейсче үнмейн гаражче ээп келген. Ол хүн автобусту солуур азы дүрген септээриниң аргазы турбаан.

Декабрь 13-те билет ведомозунда киирген ёзугаар Баян-Колдан 12 пассажир келген деп айыткан. Ынчангаш ол хүн Баян-Колче баар маршрут күүсеттинмээнин хынаар арга чок болган.

Баян-Колдуң чурттакчыларының саналын барымдаалааш, Кызыл — Баян-Кол — Кара-Тал маршрудунга автобус шимчээшкинин 1982 чылдың январь 15-тен эгелеп неделяның 1, 5, 7 дугаар хүннеринде эрги расписаниеде турганы ышкаш кылдыр доктааткан редакцияга дыңнаткан.

ООҢ ҮЛҮҮ

Эрзин, Тестиң ээр-дагыр оруктарынга автокран башкарган, улгады берген назылыг кижиге бо-ла таваржып болур. Оон ажылының айы ындыг, кайы-бир ажыл-агыйга баргаш, аар чүъкту чүдүрер, дүжүрер. Автокранның эрес-кежээ башкарыкчызын — Б. Х. Дөмүр-оол дээр. Ооң-биле ороокта чаа ужурашкаш, ажыл-ижин сонуургаарымга, ол мынчаар чугаалады:

— Районнуң девискээринде барбаан-четпээн черим чок дизе хөөрем чок. Ажыл-агыйлардан илчирбелиг, хүгүйлүг тракторларны, дизельдиг шимчедикчилерни чүдүрүп алгаш, сельхозтехкурукомнуң септелге пунктузунга эккеп хүлээткеш, белен кылдыр септеттинген техниканы ажыл-агыйларже чедир сөөртүп чедирер.

Борбай-оол Хунакаевич 1958 чылдан бээр автомашина башкарып келген болгаш оон арга-дуржулгазы улуг. Сельхозтехкурукомнуң районнар аразында каттыжышкынының мурнакчызы Б. Дөмүр-оол он бир чылдың дургузунда автокранчы башкарып келген. Даштындан көөрге, автокранның ындыг-ла онзаланыны дег чүвези чок ышкаш. Ол ындыг эвес. Автокранның кылбас ажылы чок. Тес-Хемниң, Эрзинниң телесуургаларын тургузарынга база үлүүн киирген. Оон башкарыкчызы аныяк өскенге ажыл-ижи мезузун көргүзүп, оларга чагыг-сүмени бо-ла берген турар. Оон өг-бүлезинден каттыжыышкынга ажылдап турарлар база бар. Оглу Сергей сварщик, кенни Нина бухгалтер, өөнүң ишти Ирина Мастаевна таңныылдап турар. Борбай-оол Хунакаевичтиң ажы-төлүн эртем-сургуулга өөредип, ажыл-ишчи төлептиг кижилер кылдыр кижизидип келген. Б. Дөмүр-оолдуң ажылдап турар коллективи бо чылды багай эвес эгелээш, январьның чүък сөөртүр даалгазын 130 хуу күүсеткен. Планныг онаалдаларны чедишкинниг күүсеткишаан, ук коллектив кара болгаш өңнүг металлдар чыгынчыларының чыып тудугаазының планын 104 болгаш 150,7 хуу күүсеткен. Коллективтиң хүлээлгезин ажыр күүседиринге автокран башкарыкчызы Борбай-оол Хунакаевич база күш-ажылчы үлүүн киирген.

Т. МОТОРК.
Тес-Хем район.

ЖУРНАЛИСТЕР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Тываның геология-шинчилел экспедициязының коллективи ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш казымал байлактарны шинчилеп тывар, ооң курлавырларын тодарадыр ажылдарны улам калбарткан. Ол бүдүрүлгеде 17 геология-шинчилел партиязы бар. Олардан 4 партия чыл дургузунда доктаамал ажылдаар. Ук экспедиция боду автосептелге участоктуг, материал-техниктиг баазалыг. Амгы хүннерде даг-дүгүнүн, кобальтының, мөңгүн-суунуң курлавырын немей шинчилеп, тывар ажылдарны Ак-Довуракта, Хову-Аксында, Терлиг-Хаяда болгаш өске-даа черлерде чорудуп турар.

Ховар металлдарны шинчилээрин база үргүлчүлеп турар. Ол ажылдарның бирээзин Ак-Сугнуң чоогунда мөөнизээн. Бо чылын аңаа хөй шинчилел ажылдары чорудтунар.

Геологтарның бир кол ажылы Улуг-Хемниң хемүр-даш бассейнинге, Чадааның хемүр-даш разрезиниң чоогунга калбарар. Чоокку чылдарда «кара алдын» тывыжы ийи-үш катап улгадыр.

Казымал байлактыг черлерге гидрогеологтуг чурук тырттырыышкыннарын беш чыл чорудуп келген, ооң соонда оларны ажылдап кылып турар. Радоннуг сугларның шинчилел ажылдарын чорудар. Амгы үеде ындыг ажылдарны Бай-Тайганың Шивилиг аржаанында уламчылап турар. Чоокку чылдарда аңаа санаторий ажыттынар. Ооң-биле кады тудуг материалдарынга ажыглаттынар байлактарның чыдар черлерин шинчилээрин моон соңгаар-даа уламчылаар.

Үстүнде чугаалаанывыс ажылдарны болгаш экспедиция коллективиниң мурнунда турар сорулгалар дугайында Тываның геология-шинчилел экспедициязының начальниги В. Д. Авруцкий республика солуннарының, радио болгаш телевидение ажылдакчылары-биле болган парлалга конференциязынга чугаалап берген.

Журналистерниң айтырыгларынга делгереңгей болгаш солун харыыны экспедицияның кол геологу А. А. Подкаменный берген.

Солуннар, радио болгаш телевидениениң ажылдакчылары экспедицияның музейин сонуургап көргеннер.

Ш. ДОРЖУ.

МУРНАКЧЫЛАР ОДУРУУНДА

Чоокта чаа Мөңгүн-Тайга районнуң төвүнге партия-совет-ажыл-агый активиниң мурнакчылар-биле каттышкан хуралынга 1981 чылда районнуң социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин түңнээн болгаш чаа социалистиг хүлээлгелерни хүлээп алган. Районнуң совхозтары, кедээ Советтери болгаш бүдүрүлге, албан организация черлериниң коллективтери чедишкинниг ажылдап, ийи совхоз, Каргы кедээ Совет, бүдүрүлге черлериниң 8 күш-ажылчы коллективтери күрүне мурнунга планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен, хөй-хөй мурнакчы коллективтер, бригадалар, болгаш тус-тус малчыннар, ажылчыннар илерээн.

Оларның аразында «Малчын» совхозтуң № 3 хойжу бригадазы бригадалар аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган болгаш бирги черниң шаңналын чаалап алган. Бригаданың ажыл-ишчилериниң ортузунга ажылды эки организастааның түңнелинде, ниити бригада күрүне мурнунга планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседип, дүк, сиген белеткелин ажыр күүседип, 100 башка онааштыр 86 хураганны камгалап алган, улуг малдың баш санының кадагалалы эки болган. Ук бригаданың хойжуларында мурнакчылар хөй. Хойжу Игорь Дагба 100 баштан 119 хураганнарны камгалап ап, район чемпиону болган. Ол ышкаш хойжулар Көгеңдей Успун, Бады Каң-оол, Өшку-Саар Хомушку дээш өскелер-даа мурнакчылар болуп турар. Бригаданың кыштаглаашкынынга белеткели эки. Ам бо хүннерде хой оолдаашкыны адакталган, оларның чаш төлү менди.

1982 чылда бригада 100 баштан 85 хураганнарны алыр, улуг малдың камгалалын 98 хуу чедирер, ниитиниң малынга 79 тонна сигенни белеткеп алыр, күрүнеге 6,7 тонна дүктү дужаар, бир хойдан 1,3 кг дүктү кыргыыр болгаш малчын кодаңнарының кышка белеткелин октябрь 1-ге чедир доозар, малчыннарның культура амыдыралын бедидер, корум-чурум хажыдыышкыннарын чаңгыс-даа болдурбас деп социалистиг хүлээлгени алган. Ол бригаданы коммунист, район Совединиң депутады Александр Кара-оол хөй чылдарда удуртуп турар.

Ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларындан хөй-хөй мурнакчылар илерээн болгаш социалистиг чарыштың тиилекчилери болган. Оларның аразында амыдырал-чуртталгазынга төлептиг, ажылчы, хөй-ниитиниң даалгазы дээш кызымак чүткүлдүүн көргүзүп чоруурлар хөй. Оларның бирээзинге «Малчын» совхозтуң хоочун чолаачызы, Каргы кедээ Совединиң депутады, коммунист эш Манок Донгакович Успун хамааржыр. Ол эрткен 1981 чылда парткомдан тускай даалга алгаш, совхозтуң Ак-Чыраага сигенчилер бригадиринге томуйлаткан. Ол ажылды билдилиг организастааның түңнелинде совхозтуң ол черлеп белеткээр сигениниң чүгле планы эвес, а социалистиг хүлээлгелери ажыр күүсеттинген. Маңаа М. Д. Успуннуң киирген үлүү улуг.

Күш-ажылдың хоочуннары, алдарлыг малчыннар Биче-оол Доңгак, Биче-оол Дыртыына оларның оглу, салгакчызы малчын, район Совединиң депутады Мочак-оол Биче-оол доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап, ажылдап чоруур. Ол база 1981 чылдың мурнакчызы болуп, 100 баштан 98 хураганны ап, улуг малдың камгалалын 99 хууга күүсеткен.

Хоочун хойжу Тас Айызанович Салчак 1981 чылдың социалистиг хүлээлгелериниң бүгү негелделерин долузу-биле күүседип, малчыннар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың бирги черин ээлеп, мурнакчылар одуруунда кирип турар. Мал ажылынга мергежилдиг, доктаамал эки көргүзүглерни чедип ап чоруур. Аныяктарның дагдыныкчызы хойжу Т. А. Салчак «Малчын» совхозтуң хүндүлүг ишчилериниң бирээзи.

Бүдүрүлге, албан организация черлериниң ортузунга калбарган чарыштың ийиги черинге негелдезин күүседкен коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны, хөй уругларның иези Кара-кыс Донгаковна Саая болуп хамаарышкан ажылынга ак сеткилдиг, бедик харыысалгазын көргүзүп чоруур. Он бирги беш чылдың бирги чылында ол бүдүрүлге ажылчыннарының ортузунда калбарган чарыштың тиилекчизи болган. Бөдүүн ажылчын Кара-кыс Саая 1982 чылда база-ла бедиткен хүлээлгени алган.

Мугур-Аксы ортумак школазының техниктиг ажылчыны Малдавай Докулаевич Иргит хөй чылдарның иштинде школаның одалга черинге ажылдап келген. Ол ам улуг одакчы болуп ажылдап турар. Ажылын эки билир, аңаа кызымак кижини чүгле школа коллективи эвес, районнуң чону хүндүлээр. 1981 чылда ол база-ла социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп шаңналды алган.

М. ОНДАР.

Бистиң почтавыстан

ДУЗАҢАРНЫ МАНАП ТУРАР

Кодээниң ажыл-ишчилери партияның XXVI съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар, ниитиниң малын кыштан хүр ажырып, чаш төлүн менди камгалап, өстүрер, он бирги беш чылдың ийиги чылының часкы тарылгазынга баш бурунгаар эки белеткенир дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Ол дугайын солуннуң кодээ болгаш ажылчын корреспондентилери хүн бүрү бижип чорудуп турар. Редакцияга келген чагаа бүрүзүн парлаары берге чүве болганда, оларны өй-өйде допчулап үндүрүп турарывысты номчукчулар билир.

Редакцияның почтазындан элээн каш чагааларының допчулалын моон адаанда парладывыс.

Эрткен чылдың агаар-бойдузу кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге таарымча чок, ылаңгыя чайы кандаашкынныг-даа болган болза, республиканың элээн каш районнары, ажыл-агыйлары мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планныг даалгаларын багай эвес күүсеткен. Оларның аразында «Малчын», «Мурнакчы», «Кызыл тук» (Өвүр), «Чодураа» совхозтар күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планныг даалгаларын ажыр күүседип, ажыл-агыйларының социалистиг чарыжынга тиилекчи болганнар. Ол дугайын кодээ бижикчилер **Э. Хомушку, С. Адыг-оол, С. Иргит, А. Куулар, Н. Комбу** дээш өскелер-даа редакцияже чоруткан чагааларынга дыңнадып, мурнакчы бригадаларны, фермаларны, түс-түс мурнакчыларны айтып бижээн.

«Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың бирги чылында кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын бүрүн күүсеткен. 1980 чылдаазынга деңнээрге, малдың өлүп хораар чоруу кызырылган, оон баш санын өстүрериниң планы чүгүн айы-биле чедиишкинниг күүседиттинген. Кодээ ишчилер күрүнеге эът садарының планын 101, дүктүүн 108, сүттүүн 103 хуу күүсеткеш, чарышка тиилекчи болуп, районнуң ажыл-агыйларының аразында шилчилир Кызыл тукту чаалап алган болгаш 60 чылда баазала эрес-кызымак ажылдап, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бедиткен хүлээлгелерин алганнар» деп С. Адыг-оол Бай-Тайгадан бижээн. Ажыл-агыйларның чедиишкиннерин сан-чурагайлар-биле бадыткап көргүскен, ол ышкаш одуруглар өске-даа авторларның чагааларында бар.

Амгы үеде кодээде эң-не харысалгалыг болгаш чымыштыг ажыл — мал кыштаглаашкыны, хой оолдаашкыны, малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап, өстүрери дээш демисел. Ол дугайында чагаалар редакцияга хүн бүрү хөй-биле кээп турар. Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларында кыштаглаашкынның, хой оолдаашкынның амгы байдалының база малчыннарның кызымаккай ажыл-ижиниң дугайын бистиң идепкейлиг авторларывыс **Б. Багай-оол, Х. Самданчап, А. Кантыыр** дээш өскелер-даа бижип турар. «Мен бо Мешкен-Хөл бригадазының почтачызы болганымда, суг сөөртүр машиналарга олуруп кааш, малчыннарның солун-сеткүүлүн чедирип, аалдарга үргүлчү чоруп турар болгаш, улустуң кандыг ажылдап, чурттап турарын даады эскерип чоруур-дур мен. Бо кыш черле эки-дир, малдың кыштап турары-даа хүр. Бергедеп турар кодан ам дээрезинде чок, мал чемнери бар, суг-биле хандырылга багай эвес. Малчыннарның кичээлдери доктааттынган үезинде эртип турар. Ынчап автолавка кээп, чугула херекселдиң бараанныарын садып турар» деп, «Бай-Тал» совхозтан **Б. Иргит** бижип турар.

Кыштаглаашкында малга болбаазырадып, немелде чем кылдыр бээри-биле Мешкен-Хөлдүң кыдыында ортулуктарында хыыргылышты, шиви будуун белеткээрип база ол-ла «Бай-Тал» совхозта организастааның, хээндектээн хыыргылышты хойларга болгаш хураганнарга сиген далганы-биле холуй берип турарын кодээ бижикчи **Х. Кара-оол** биске дыңнадып мурнунда ажыглаттынмайн турган курлавырларны ажыглап эгелээни эки, ажыктыг чүүл дээрзин айыткан.

Мал ажылында үр үеде доктаамал ажылдап, эки көргүзүглерин чыл бүрүде чедип ап чоруур мурнакчы кижилерниң дугайында бистиң авторларывыс чылыг сөстер-биле бижип турар. «Торгалыг» совхозтуң Кадый-Бажы хойжу бригадазында кээчүн малчын Ховалыг Кара-оолдуң дугайында чагааны Өвүрден **М. Чактар**, «Мөген-Бүрен» совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Иргит Эмер-оолдуң дугайында тайылбырлыг фото-чурукту Мөңгүн-Тайгадан **И. Уепун-Доржу** олар чоруткан.

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазының коллективи «мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседир, «коммунистиг күш-ажылдың коллективи» деп бедик атты чедип алыр дээш чаңгызы — шуптузу, шуптузу — чаңгызы дээш туржуп, оон түңнелинде эки көргүзүглерин чедип ап турарын бижикчи **О. Таваа** биске дыңнадып, бижээн.

Өвүрнүң «Кызыл тук» совхозунда, Бай-Тайганың «Кара-Хөл» совхозунда машина-техниканың ажыглал, кадагалалында бар четпестерни бистиң кодээ бижикчилеривис **О. Далбый, С. Хертек** олар шүгүмчүлээн.

Кодээ ишчилериниң мурнунда амгы кол сорулгалар болза, кыштаглаашкынның арткан айларында улуг, аныяк малды хоромча чок камгалап алыры, часкы хову ажылдарынга белеткелди, техника септелгезин, үрезин арыглаашкынын, сөөртүлгезин дүргедедири болгаш өске-даа ажылдарны организастыг бедик деңнелге чорудары, социалистиг чарышты чер бүрүзүнге, коллектив санынга организастаары, оон дээштиин чедип алыры. Бо бүгү айтырыгларны солун арынынга чырыдарынга номчукчуларның болгаш авторларның дузазын редакция манап турар.

Х-К. МОНГУШ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНДА

МАДРИД. (СЭТА). Совет делегацияның баштыңы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Л. Ф. Ильичев Мадрид ужуражыышкынының ээлчеглиг хуралынга чүве чугаалаан.

Боттуг идеяларны илергейлээн төлээлекчилерниң чугааларын совет делегация улуг кичээнгей-биле болгаш билдиишкин-биле дыңнаан деп, ол демдеглээн. Европа диптке кады ажылдажылганы болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга ындыг бээр, кылдыр түңнелдерни Мадрид ужуражыышкынынга чедип алырынга белениң олар илергейлээн.

Ынчалзаажок чогумчалыг эвес чугааларны өске делегаттарның кылганын совет төлээлекчи база демдеглээн. АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле оон чоок эвилелчилерниң төлээлекчилериниң медеглелдери тайбың херээнге чогумчалыг эвес болганын ол айыткан.

Кады ажылдажылгадан ойталаарынче болгаш удур туржуушкунче угланган АКШ-тың политиказын Мадрид ужуражыышкынынга америк турушту илергейлеп турар. АКШ-тың туружу чавырлыышкынны кошкадырынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерииче угланган. АКШ-тың дайынзырак күштери бодунуң агрессчи планнарын боттандырарынга Барыын Европаның чурттарын ажыглаарын оралдажып турар.

Чавырлыышкынның болгаш кады ажылдажылганың политиказын божаннадырынга Польшада болуушкуннарны ажыглаар дээн америк дипломатияның оралдажыышкыннарын совет делегацияның баштыңы шыңгыы буруу шапкан. АКШ-тың милитаристиг бөлүктери делегей харылзааларының бүгү норма-чижектерин үревишаан. Польша Улус Республиканың иштики херектеринге холгаарлап, Польшада байдалдың чогумчалыг болурунга моондактап, Европага дүшкүүрлүг чоруктуң доктаамал одаа кылдыр Польшаны хуулдурарын күзеп турар.

Ыйыышкынның болгаш коргудуушкуннуң дузазы-биле Вашингтон барыын талакы өске чурттарны бодунуң дайзырак политиказының аайынга кииреп оралдажып турар.

Барыын чүктүң чаңгыс-даа чурту-биле, оон иштинде АКШ-биле удурланыышкынның болурун Совет Эвилели күзевейн турарын совет делегацияның баштыңы айыткан. Өске чурттарның иштики херектеринге холгаарлап киржир дээн бүгү оралдажыышкыннарга Совет Эвилели шыңгыы удурланып турар. Агрессчи планнарга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны Совет Эвилели тавыштырып келген болгаш моон соңгаар-даа тавыштырар апаар. Бүгү-ниити тайбыңны быжыглаар дээш, бүгү улустарның кады ажылдажылгазы болгаш айыыл чок чоруу дээш Совет Эвилели туржуп турар. Чогумчалыг түңнел документизин хүлээп алыры-биле Мадрид ужуражыышкынын чедиишкинниг доозары Европага болгаш бүгү делегейге политиктиг байдалды экижидеринге чугула ужур-дузалыг болур ийик деп совет делегация санап турар. Европага идегежир болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар хемчеглерниң талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында шиитпирни чедип алыры эргежок чугула.

Болгарияның болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң көскү ажылдакчызы Георгий Димитров бо чылын чүс харлаар. Оон адын бистиң чуртувуста хоорайларга болгаш районнарга тывыскан, колхозтар болгаш школалар ол атты эдилээн.

Азербайджанның найысылалы Бакуда Димитров кудумчузу — хоорайның төп кудумчуларының бирээзи.

ЧУРУКТА: Бакуда Димитров аттыг кудумчу.

М. ЧИАНУРОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРНЫ ҮРГҮЛЧҮЛЭЭР, КАЛБАРТЫР

ЛОНДОН. (СЭТА). ГФР-ниң Федералдыг канцлери Г. Шмидт Англияның «Гардиан» солунунга интервью берген болгаш Чөөн болгаш Барыын чүктүң аразынга чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээриниң болгаш калбартырының эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Европага дайынны болдурбас дугайында сагыш салыры — Совет Эвилелиниң болгаш Чөөн Европаның өске-даа чурттарының сорулгазы-дыр. Барыын Европаның күрүнелериниң болгаш Каттышкан Штаттарның сорулгазы-дыр деп, ол чугаалаан. Боо-чепсектерни тепчу чокка эндере бүдүрерин болдурбас төлээде чугаалажыышкыннар болгаш керээлер болуп турар.

Чавырлыышкынның политиказын [illegible] тавыштырар дээш Польшада болуушкуннарны чылдак кылыры тайбыңның өргээзинге [illegible] болуп турар деп, ГФР-ниң Федералдыг чазааның баштыңы демдеглээн. «Бир эвес кым бир кижи өске тала-биле чугаалажырын болгаш өске таланы дыңнаарын күзевес болза, улам-на удур туржуушкунга алыскан турар ийик бис» деп, Г. Шмидт чугаалаан. Барыын чүктүң чугаалажыр хөөн чок удур туржуушкуну Барыын чүктүң сорулгаларынга азы тайбыңның сорулгаларынга бараан болур деп санавайн турар мен деп, ол айыткан.

«Кызыгаарлаттынган» дээр дайынның теориязын Г. Шмидт шыңгыы буруу шапкан болгаш ындыг дайын Барыын Европа чурттарының дугуннаарынга кыжаныышкын болуп турар деп демдеглээн. Дайын болган таварылгада Европа ядролуг дайынның кандыг-бир тускай «театры» болган турар болгаш Американың Каттышкан Штаттары дооразында будун артып каап болур дээр чамдык кижилерниң бодалынга каттыышпас кижи мен, деп, ГФР-ниң канцлери медеглээн. Ортумак ыраккыылдың ракета-ядролуг чепсектерин-биле чепсеглениишкин мээн чугаамны болгаш чоруумну уламчылап каапкан турар ийик деп, ол чугаалаан. Ол чепсектерниң стратегиг кылдыр санап турар мен. Чүгле Американың Каттышкан Штаттарынга чугула кандыг-бир чүвени стратегиг кылдыр санавышаан, америк чамдык хайгааракчылар болгаш политиктиг удуртукчулар улуг частырыгны кылып турар деп санаар мен.

Газ дамчыдар хоолайны тударынга ССРЭ-биле кады ажылдажылгадан Барыын Европаның күрүнелерин ойталадырын оралдашкан Каттышкан Штаттарның талазындан каржы ыйыышкынга дүжүп бербес дей бодап турарын ГФР-ниң канцлери тодаргай илергейлээн. Совет Эвилели-биле калбак садыглажылганы Каттышкан Штаттар кылбайн турар, а садыглажылгага кызыгаарлаашкыннар дугайында американнар белени-биле чугаалап турар-дыр. Каттышкан Штаттар нефтилиг, бойдус газтыг хөмүр-даштыг болгаш калбак садыглажылгага сонуургал чок болуп турар. Хөмүр-даш курлавырындан өске чүү-даа бисте. ГФР-де чок болуп турар. Өскээртен газтыг болгаш нефтиниң садып алырынга ГФР-ниң экономиказы сонуургалдыг болуп турар. Дараазында чүс чылга ведир бойдус газы-биле Америка бистерни хандырып шыдавас.

ПРЕМЬЕР-МИНИСТРНИҢ ЧУГААЗЫ

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иран революцияны базар дээн Каттышкан Штаттарның бүгү оралдажыышкыннары, хөй санныг сүлчээлери иран улустуң күштериниң быжыгарынга чедирген деп. Иранның премьер-министри Мусави-Хаменеи Тегеранга медеглээн. Чурттуң үлетпүр-экономиктиг бот-хандырылгазын чедип алыр сорулга-биле республиканың чазаа бүгү күженишкиннерни иштики курлавырларны боттуг ажыглаарынче угландырган деп, ол чугаалаан. Американ күчүлээшкинден бүрүн хосталып алырының эргежок чугулазын иран улус эки билген. Иранга удур Каттышкан Штаттарның экономиктиг хемчеглери бүрүн буурап дүжер.

Иран революцияның хөгжүлдезин Вашингтонга ажыктыг кылдыр угландырар дээн Каттышкан Штаттарның хеделиишкиннери, дүжүрткен президент Банисадрның бүгү оралдажыышкыннары база буурап дүшкен деп, премьер-министр демдеглээн. Капитал салыышкыннарын бүдүрүлгениң эвес адырларже чазак моон соңгаар-даа киирбес деп, Мусави-Хаменеи чугаалаан.

ТӨП АМЕРИКАДА

МАНАГУА. (СЭТА). Латин Американың политиктиг партияларының доктаамал конференциязының чөвүлел хуралы Никарагуаның найысылалында ажыттынган. Делегейниң ол девиининиң 20 чурттарының төлээлекчилери чөвүлел хуралга киржип турар. Төп Америкада байдал хуралдың кол айтырыы болган. АКШ-тың дайынзырак политиказы-биле холбаштыр Төп Америкада байдал сөөлгү үеде дыка чидигленген. Төп Американың чурттарының иштики херектеринге Вашингтон холгаарлап, чепсектиг халдаашкын кылыр деп кыжанып турар.

Мексиканың институт-революстуг партиязының национал күүсекомунуң даргазы Педро Охеда Паульяда чөвүлел хуралга чүве чугаалаан болгаш ында киржип турар партиялар тайбың, хосталга, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселди деткип турарын айыткан.

КОЛ ФАКТОР

СОФИЯ. (СЭТА). Совет Эвилели болгаш социалистиг делегей каттыжылгазының өске-даа чурттары тайбыңның кол фактору болуп, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга шиитпирлиг рольду ойнап турар деп, Австралияның Компартиязының даргазы Ф. Мури «Работническо дело» солунга берген интервьюзунга медеглээн.

Чепсегленииишкинниң дүжүрер болгаш тайбың дээш демиселди бистиң партиявыс бодунуң программазынга онзалап көрүп турар деп, ол айыткан. Ортумак ыраккыылдың чаа ракеталарын Барыын Европага тургузар болгаш нейтроннуг бомбаны бүдүрүп эгелээр дээн АКШ-тың болгаш НАТО-нуң планнарынга шыңгыы удурланып турар бис. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-ге аян-чорууның үезинде саналдарын бистиң партиявыс бүрүн деткип турар деп, ол демдеглээн.

Барыын чүкте экономиктиг кризистиң байдалдарында социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылга Австрияның 150-200 муң ажылчын чоннарын ажыл-биле хандырып турар. Социализм чурттары-биле экономиктиг харылзаалар деңнелдиг эргелиг болгаш бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганың үлегери болуп турар.

ТОДАРГАЙЛААН

КАБУЛ. (СЭТА). Чурттуң можуларында партия конференциялары Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының хуралдарының чаңгыс эвииниң болгаш сырый каттышканының байдалынга болуп эртип турар. Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ниити национал конференциязының бүдүүзүнде можуларның партия организацияларының ажыл-чорудулгазының түңнелдерин конференцияларның киржикчилери чугаалажып, моон соңгааргы сорулгаларын тодаргайлап турар.

Партияның ниити национал конференциязынга белеткел доостур чыгаан. Ниити национал конференцияның делегаттарын соңгаан. Оларның аразында — ажылчыннар, тараачыннар, интеллигенцияның болгаш чепсектиг күштерниң төлээлекчилери, министерстволарның болгаш ведомстволарның албан-хаакчылары, партияның активчилери бар.

МЕГЕЛЕТПЕС ДИЗЕ...

Атеизм темазынга

«Хуулгаазын» кижилер дугайында» деп шүгүмчүлелдиг материал «Шын» солунга үнген. Ында «караң көрнүр» хамжыргы, «ном-судур көөр» ламажыргы, хуваанак салыр «төлгечи» кижилер дугайында бижээн. Ындыг кижилерге хамааржыштыр кандыг хемчег алза экил? Бистиң аравыска олар турбазын дээш чүнү кылза чогуурул? Бо айтырыгларны ук материалда салган. Орта харыы кылдыр бодумнуң бодалдарымны илередим.

«Хуулгаазын» кижилерни бистер, атеистер көре-биле тура хай дивейн, хажызындан хайгааракчы болуп турарывыстан алды аргалыг, беш мегелиг төөредикчилер амдажып турар. Мен бодап көөрүмге, хамыктың мурнунда төөредикчи мегечилерниң даңзызын кодээ Советтерниң күүскомнары тургузар херек. Ажы-биле чугаалаарга «хуулгаазыннарның» даңзызын кайы-даа кодээ Советтиң күүскому кылбаан, оларның-биле ажыл четпес. Кижилерниң бажын төөредир мегечилерни, оларга чүдүүр, оларны бажыңнарынче чалаар кижилерни кады хемчег алза эки деп бодалдыг мен. Ажыл кылбастарны, арагачыларны, оорларны, кем-херек үүлгеткеннерни, ажыл шагы үзерлерни болгаш өскелерни-даа коллективтерниң, чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле [illegible] шыңгыы чугаалажып, хемчеглерни ап турар бис. «Хуулгаазын» кижилерни аңаа шыңгыы чугаалажыры ажыктыг хире.

«Чоннуң атеистиг кижизидилгезин күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында» партия Тыва обкомунуң бюрозунуң доктаалын күүседир дээш чурттакчы чоннуң ортузунга атеистиг кижизидилгени күштелдирип чорудары партия организацияларындан негеттинип турар. Ылангыя совет эртем-техниканың, медицинаның, культураның чедиишкиннериниң, шажын-чүдүлгениң хоразының дугайында лекция, беседа номчулгазын көвүдедир. Оон аңгыда чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле кижи бүрүзүнге чедир ниии-кара чокка чугаалажыры ажыктыг деп бодаар мен. Орта чүгле удуртукчуларны эвес, депутаттарны, херээженнер чөвүлелдериниң кежигүннерин, агитаторларны калбаа-биле киириштирер.

Аарыг-хоочуга ийикпе, азы кажыдал-муңгаралга таварышкан кижилерни суурларның, кодээ Советтериниң депутаттары, херээженнер чөвүлелдери, оларның ажылдап турар черлериниң хөй-нииити организациялары, ол улустуң төрелдери, эш-өөрү кичээнгейге ап, ол берге байдалдан оларны өй-шаанда чартыктырар, чарып алыр дээш чогуур дузаны чедирери чугула деп бодалдыг мен. Бир эвес ындыг эргежок дузаны чедирбес чүве болза, олар сеткил-хөөнүн үлежирики дег кижилерни дилеп эгелээр азы «караң көрнүр болчукчуларның» дузаанга туттупа берип болур.

«Хуулгаазын» кижилер кажар, хоптак сеткилдиг, ол таарган. Оон уламындан аарыг-хоочуга азы качыгдал-муңгаралга таварышкан улусту эндевес, харын-даа чамдыкта ындыг кижилерниң төрели азы чоок кижизин апарган чоргулаар.

«Караң көрнүр» кижилерниң чугаа-соодунга бүзүрээр оларны бажыңынче чалаар кыйы-чаңгыс кижилер бистиң аравыста бар. Маңаа хамаарыштыр бир эштиң меңээ чугаалап берген таварылгазын дал чижекти мында киирдим.

Элээн чоок өнүүм «бажыңынга кире бердим. Ортумак эргемниг, кижи ортузу чеде берген назылыг кижи чүве. Бажыңының электри чырыткызы чок. Өрттеткен артыш чыды кээп турар. Эжим маңнап келгеш, мынча диди: «Честевис келген, чыглыы тур бис». Улус олурган өрээлге чеде бээримге, честеви дээн кижизи саң салып, ном номчаан олур. Ол доозудган соонда чыылган улус чемненип, арагалаан. Элээн заирии берген кижилер демги «караң көрнүрнү» бажыңнарынче чалап, хүнүн-даа дүгүржүп ап тургулаар... Даартазында катап келгеш, түге «хуулгаазын» кижилерге бүзүрей-бергенин, оон чылдагаанын тодарадып, эжим-биле шыңгыы чугаалаштым. Сөөлгү үеде оон уйгузу читкен. Улуй бээрге коргунчуг, элдеп-эзин дүштер-даа кээр. Хей чедүлүг болу берген. Ынчангаш ону «көргүзүп» ап чыткан ол болду. Аарыгның чылдагаанын тораан-на билдипе берген. Ол «коргучу арагалап келгениниден нервы системазы баскыраан. Эштиң төрели кижи-биле кады Кызыл эмчилиңче чорудупкан бис. Элээн үе эрткенде ол кандыг чазып келген. Эжимниң сөөрүмге орта аныяк, чараш болу бергенинге сеткилим аажок өөрээн. «Кандыг-даа аңык чок хуурмактап чалап эккеп, аарыгны хаяладып хөлүн арттырып ал часкан-дыр мен. Эш-өөрүм кончуг-ла дузалады, өөрүп четтирдим» деп, ол чугаалаан.

Мөчээн кижиниң кажан хөөржүдерин чамдыкта «караң көрнүр» улустар тодарадып, айтып берип турар. Бир эвес воскресенье (улуг хүн) таваржы берген болза, ынчап ажаарып чөпшээревес. Ону кым тыпканыл. Хуурмактар боттары бодап алган-дыр. Ынчангаш хөөржүдүге ёзулалын эрттирериңге мөчээн кижиниң төргүл-төрелдериниң бирээзиле адак дээрге-ле ийи-үш хүн ажылче үнмейн баар. Оон-биле чергелештир бүдүрүлгениң азы совхозтуң машина-техниказын база аңаа ажыглаар. Ниитизи-биле алырга ажыл-агыйга элээн когаралды чедирип турар.

Амгы үеде сорулга болза чүдүлгениң илерээшкиннерин удур бүгү тала-биле бир демниг демисежип тургаш, оларның артыышкыннарын чок кылыры болур. Бистиң совет амыдыралдың бурунгаар депшилгезинге шаптык кылып чоруур «хуулгаазын» кижилерни сойгалап илередири эш сеткилдиг кижи бүрүзүнүң хамааты хүлээлгези деп бодаар мен. Солуннуң өске номчукчуларының саналы, бодалы кандыг ирги?

П. ЧУЛДУМ.

ДЕПШИЛГЕГЕ БҮЗҮРЕЛ-БИЛЕ

Мурнуу Американың өске-даа күрүнелериниң аразында алы-сураа шолулуг алгываан Гайана, ниптиниң соңгу-чөөн талазында, Кариб далайның мурнуу эриинде, туруп турар.

Чурттуң үндезин чурттакчылары — индейлер — олар бөгүнде чоннуң эвээш кезии. Оларның колдуу хоорайның шимээн-даажызынга таарышпайн, оон чайлап, озалааш, ырак черлерде чурттап турар. Гайананың чурттакчыларының чартыктан хөй кезии — Индиядан көжүп келгеннер индогайаналар. Ол ышкаш ында афрогайаналары (30 ажыг хуузу), метистер, мулаттар, кытаттар, португалдар болгаш Европадан келген өске-даа кижилер чурттап турар.

Гайананың чонунуң этниктиг составында янзы-бүрү болуп турарының чылдагаанын күрүнениң колониалдыг эрткен үезинден билип ап болур. 1499 чылда испан конкистадорларның ажытканы Гайананың девискээри сөөлүнде кээп европейжи колонизаторларның шыңгыы алаанбажылгазының болур чери апарган. Ол дугайын картада географтыг ады бедип херечилеп турар. Эссекибо болгаш Бербис хемнериниң аксында голландыларның үндезилеп тургусканы Вред — фн — Хоп болгаш Нью-Амстердам дээр хоорайлар бар. Демерара хемниң аксында Гайананың амгы найысылалы — боттарының хааннарының бирээзинге адап кылдыр англичаннарның адааны Джорджтаун хоорай туруп турар.

Амгы үениң уаррау, уайка болгаш гуахарибо дээр индей аймактарының ада-өгбелери деп эвес демиселге Амазонка бассейнче аткаарлап киргеш, аңаа Мабаума, Тумуренг, Апотери дээр суурларны үндезилеп тургусканнар. 1831 чылда англичаннар хем эриин бүрүнү-биле ээлеп шаан. Нидерландылардан эккеп алган черинге Эссекибо, Демерара болгаш Бербис деп үш колонияны тургузуп алгаш бирээзин Британияның Гвиназы кылдыр адап алганнар.

Гайана улус 1966 чылда дем каттыжылга талазы-биле хамааржылга чок чорукту чедип алгыже чедир Африкадан эккеп алган кулдар болгаш Индиядан, Кытаттан база Азияның өске-даа чурттарындан хөлечиктерни [illegible] доомчулап [illegible] рук ийи чүс чыл уламчылаан. Оон соонда база дөрт чыл эрткенде, политика талазы-биле бүрүн бот-тускайлаң болур чорукче чаа базым база кылдынган. Национал хурал 1970 чылдың февраль 23-те чуртту Гайана Кооператив Республика кылдыр чарлаан.

Гайанада бокситтер, алмаз, алдын болгаш өске-даа казар байлактар бар. Ында нефть болгаш уран база бар дээрзин сөөлгү геология-шинчилел медээлери көргүскен. Оон-биле кады Гайана гидроэнергетиктиг курлавырлары-биле канчаар-даа аажок байлак. Ону «Суглуг чер» деп адап турар. Аңга-мал талазы-биле база байлак.

Политиктиг бот-тускайлан чорукту чедип алган соонда чурттуң мурнунга экономиканы хөгжүдер, хамыктың мурнунда чоннуң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле чугула сорулгалар салдынган. Депшилгелиг чамдык хаартылгалар боттанган. Чазак даштыкы кол-кол компанияларны национализастаан.

Гайана ССРЭ, Куба болгаш өске-даа социалистиг чурттар-биле дипломаттыг харылзааларны хөгжүдеринче, Латин Америка, Кариб кавызы, Африка болгаш Чоокку Чөөн чүк чурттары-биле харылзааларны быжыглаарынче чазак угланыышкынны алган. Хамааржышпас даштыкы политиканы чорудар дээн Гайананың чүтүлү хүлээп көрүүшкүнү алган: бо чылдарда ол КНО-нуң Айыыл чок чорук чөвүлелиниң доктаамал эвес кежигүнүнге ийи удаа соңгуткан.

Ынчалзаажок бот-тускайлан хөгжүлдениң оруунга улуг бергелерни ажып эртер байдалга Гайана таваржып турар. Ол чорук кол нургулайында оон колониалдыг эрткен оруу-биле холбашкан. 870 муң чоннуң хөй кезии чурттап турар океан эриинге колонизаторлар бүгү ажыл-агый чорудулгазын бодунуң үезинде мөөңнээн турганнар. Казымал байлактар болгаш гидроэнергетиктиг курлавырлар шыгжаан иштики районнар шиңгээттинмээн турган.

Гайананың улам ыңай хөгжүлдезинге улуг шаптык таваарыштырып турар чүве болза, бокситтер, шегер болгаш рис бүдүреринге үндезилеттинген экономиктиг базаның чыдыызы болуп артпышаан. Сөөлгү үеде барыын чүктү хаме алган экономиктиг кризис Гайананың экономиказынга улуг салдарын база чедирген.

Гайананың экономиктиг бергелерин ажыглавышаан, империалистиг күрүнелер чурттуң чазаанче ыйыышкынын күштелдирген.

Сөөлгү үеде Гайана Рейганың администрациязының талазындан күштүг-биле ыйыышкынга база катап таваржып турар деп, Оппозицияның баштыңы, Улусчу депшилгелиг партияның Чиңгине секретары Чедди Джаган СЭТА-ның корреспондентинге берген интервьюзунга чугаалаан. Вашингтоннуң болгаш оон эвилелчилериниң ол хеделиишкиннериниң шыңгыы айыылдыын айыткышаан, бүгү депшилгелиг күштерниң киржилгези-биле Национал патриотчу фронтуң чазаан тургузарының чугулазын Ч. Джаган демдеглээн. Чоннуң калбак массаларынга даянмышаан, чүгле ынчан империалистиг ыйыышкынга удур туржуп болур дээрзин ол айыткан.

Чүгле Гайана марксистер ынчалдыр бодап турар эвес болбайн аан. Хөй-хөй гайаналарның бодалы-биле алырга, национал чаңгыс эптиг чедип алыр талазы-биле шиитпирлиг хемчеглер чурттуң шилип алганы оруктап оон улам бурунгаарлаарынга дузалаар ийик.

Гайананың депшилгелиг угланыышкынның хевээр арттырарынга социалистиг чурттар-биле харылзаалар дээштиг салдарны чедирип турар. Сөөлгү чылдарда Гайана садыг-экономиктиг, эртем-техниктиг, культура талазы-биле харылзааларны ГДР, Куба, КУДР-биле идепкейлиг тудуп, Румыния, Венгрия, Болгария-биле харылзааларын калбартып турар. Совет-гайана кады ажылдажылга хөгжүлдени алган. Гайананың чазак болгаш партия делегациялары бистиң чуртувуска чаңгыс удаа эвес кээп, ниитилелдиң, эрге-чагыргаларның совет органнарының ажылын удуртур талазы-биле СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазын херек кырында көрүп, оон-биле таныжыпканнар.

Гайананың национал байырлалының хүнүнде совет кижилер социал хөгжүлдениң болгаш национал хамааржышпас чорукту быжыглаарының оруунга чаа-чаа чедиишкиннерни оон чонунга күзеп турарлар.

А. КАНИШЕВ,
СЭТА-ның корр.
Джорджтаун.

Янзы-бүрү медээлер

ДАҢГЫРАК ХҮЛЭЭП АЛГАН

Мугур-Аксы суурнуң Культура бажыңынга районнуң эки тура улусчу дружиналарының, комсомолчу оперативтиг отрядтарының каттышкан слёду болган.

Аңаа чурттакчылыг черлерге хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле улусчу дружиналарның, комсомолчу оперативтиг отрядтарның 1981 чылда ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Үстүнде айтырыгга хамаарыштыр дыңнадыгларны улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга район Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы К. С. Дилак, ВЛКСМ райкомунуң ийиги секретары О. О. Очур-оол кылган. Райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң начальниги Ю. Ш. Монгуш дружинниктерниң эрге-хүлээлгелери-биле чыылганнарны таныштырган.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар херекке идепкейлиг киржилгези дээш Мугур-Аксы коммунал ажыл-агыйы эргелелиниң улусчу дружиназы СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Дружинниктер Л. Салчак, Н. Донгак болгаш өөн-даа өскелерниң кызымак ажылы өртектиг белектер-биле демдеглеттинген.

Слёттуң киржикчилери түңнелинде дружинниктерниң даңгыраан, рапортун хүлээп алган.

Х. ЧҮЛЬДУМ.

ЧЕТТИРГЕНИН ИЛЕРЕТКЕН

Чөөкта чаа «Шамбалыг» совхозтуң Культура бажыңынга «Аянга» ансамбльдиң артистери аалдап чораан.

Чаа ансамбльдиң концерт программазы солун болгаш байлак. Чарлакчы Александр Хертектиң хөглүг чугааларын, баштак ырларын, танцычы Галина Сапогованың испан танцыны чиик, кашпагай ойнаан күүсеткенин, Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери, Нина, Рафик Баязитовтарның хуулгаазын илби-шидизин, аныяк ыраажы Екатерина Бады-Суурнуң хоюг-чараш үнүн чыылганнар адыш часкаашкыны-биле хүлээп ап турган.

Артистерниң идик-хевиниң каастап, угулзалап таарыштыр дааранын көрүкчүлерниң сеткилинге таарышкан.

Талантылыг чоңга бараалгаткан артистерге шамбалыгжылар өөрүп четтиргенин илеретпишаан, чогаадыкчы ажыл-ижинге моон соңгааргы чедиишкиннерни күзээн.

С. МОНГУШ.
Кызыл район.

СОНУУРГАДЫВЫС

Бистиң Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхозка «Аян» ансамбли бодунуң солун концертин бараалгаткан.

Ол хүн Культура бажыңынга улус долдур чыылган. Артистер концертин ийи катап көргүскен. Ылаңгыя Михаил Анжининиң, Надежда Иргит, Галина Сат оларның ырлааның болгаш Кайгал-оол Ховалыгның хөөмейин улуг адыш часкаашкыннары-биле хүлээп ап, улуг сонуургал-биле дыңнадывыс.

Чорууңар чогузун «Аян»!

Э. ООРЖАК.

НОМЧУКЧУЛАРГА

Тываның ном үндүрер чери номчукчуларга чаа номнарны удаа-дараа парлап үндүрүп турар. Бо удаада база бир чаа ном—Даңгыт Чыдымның «Өөрүмнүң өөрүшкүзү» деп тоожулар чыындызы үнген.

Чыл төнчүзүнге чедир совет болгаш даштыкы авторларның элээн каш номнары парлаттынар. Александр Прокофьевтиң, Самуил Маршактың шүлүк чогаалдары, Василий Шукшинниң, Ванда Василевскаяның, Нодар Думбадзениң, Александр Дюманың болгаш Вальтер Скоттуң проза чогаалдары үнер.

В. БАРМИН.

ӨЛҮМНҮҢ ОРУКТАРЫН ЭРТИП ЧОРААШ...

(Эгези № 45 «Шында»).

1943 ЧЫЛДЫҢ күзүнү. Аар-берге кара ажыл кылдыртыры-биле туттурганнардан беш хире кижини шилип алган. Дерзии шаажылаларды эртип, арып-доруп баксыраан Мартынов база оларның аразынга кирген. Беш дугаар хүнүң соонда оларны Польшаның Целлинии хоорайның чоогунга эккелгеш, долгандыр тенниг сывырган демирлер шөйген казармага эккелген. Орукка чорааш, Акмолин область чурттуг Иван Богунов-биле таныжа берген. Чоорту ол база катап дезип чорууруңуң дугайын ооң-биле сүмелешкен.

— Кыш чоокшулап келгенде дезип дургуннаары—өлүмдүр. Час келирин манаал. Ынчан арга ыяш бүрүзү биске чаглак болгай—дээн.

Олар дезип чоруптарынга үр үеде белеткенип келгеннер. Мартыновтуң дезип чоруптарын билип турган ооң база бир эжи, үш удаа дескеш туттурган Анатолий Петров аңаа Польшаның карта-чуруун тып берген. Ону ол матрас хавының иштинге чажырып каан.

Үр манааны 1944 чылдың чазы келген. Дезиптеринге бүгү чүве белен. Хенертен оларның планы база буступ дүшкен. Туттурганнар ажылдап турган үеде бир катап немец таныылдар казарманы үжеп, чиндип турган, карта тып алган. Оларны чогуур шак четпээнде келдирткеш, кирер эжик аксынга кижи бүрүзүн каржы-дерзии аажылап, үжеп-чиндээн. Кажан казармага чедип кээрге: «кижи бүрүзү орнунуң чанынга турзун» деп, комендант дужааган. Мартыновтуң карактары караңгылап келген дег апарган.

— Бо картаны сеңээ кым берди?— деп, комендант олче кышкырган. Мартынов баштай ону дыңнаваачаңнап эртирип каан. Комендант база катап кышкырган.

— Кымдан, кандыг-даа карта албаан мен. Ону бир-ле дугаарында көрүп турарым бо—деп, Мартынов харыылаан.

Эжиниң берге байдалга таварышканын билип кааш, Иван Богунов аңаа дузалажырын оралдашкан:

— Буруулуг болдум, дээрги обер лейтенант, хөй-хөй матрастарда эрги самдар номнар, сеткүүлдер болгаш солуннар суп каан-на болгай, көрүп көрүңер даан—дээн.

Кедерең, шыжыгып турган фашист кезек матрастарны көргеш, эгиннерин кыскаш, оожургай берген ышкаш болган. Ынчалзажок туттурган шериглерни ам-даа кезедирин шиитпирлээш, ол бир таңныылдың ыяш кымчызын алгаш, Мартыновтуң бажынче улдап эгелээн. Оозу бажын туттунгулааш:

— Чүү болду? Менде буруу чок—деп алгырган.

Чүнү-даа дыңнаар хөңнү чок араатанзаан офицер «комендантыны дорамчылааның ол-дур, чүге алгырдың», дээш ооң бажынче, арнынче ыяш кымчы-биле каш удаа улдаап соонда, хан төгүлген. Мартынов шала кырынга барып ушкан. Ынчалзажок фашист ооң-даа оожургаваан, ооң хөрээнче, ооргазынче, бажынче тепкилеп каапкан.

Эртенинде Мартыновтуң арны-бажы тулупталдыр ышкан. Комендантының коргулчуннуг кымчы-биле сөп каапкан эът-кежи хып турган чүве дег. Ийи буду атпаңнаар, ол хүн ажылче барбаан.

◆

Чылдар болгаш кижилер

ОҢ соонда Богунов-биле дезип чоруптарының дугайын база катап дугурушканнар. Бүгү байдалды ылап өөренип, белеткенип алгаш, 1944 чылдың август 15-те, дүн ортузунуң караңгызын ажыглап алгаш, берге шорулгактарны, тенниг сывырган демирлерлиг хериминн эртип чорааш, дезипкеннер.

Фашист кара аспактап адырылгаан, олар улам-на ыравышаан, чөөн чүкче чартык ай хире чоруп келген. Изин чажырары-биле колдуунда-ла малгаш, шалбаалыг черлер-биле чорааннар.

Август айда арга ыяш аразында кат-чимис элбек апаар, огородтарда картофель быжып кел чыдар. Аштап-суксааш, олар ооң-биле аргаланып келгеннер. Бир катап кадээ суур чоогунга келгеш аштап, бергедээш, олче баар деп бодай бергеннер. Суурже чоокшулап олурда хенертен сербегер салдыг, мөге-шыырак эр костүп келген. Ону көрүп кааш, девидеп-бачыдап аргаже маңнапканнар. Оозу бакасокка, орустап алгырган:

— Алло! Дыңнаңар, менден кортпаңар, польша партизаңдыр мен.

Баштай олар шуут-ла бүзүревээннер. «Чүү-даа болгай-ла, шивишкин азы немец полицейжи-даа боор чадавас, холунда докпаан быжыг туткаш, белен чор—деп, Гришага Мартынов сымыраанган.

Танывазы поляк оларже чоокшулап келген. Бөргүнде кызыл, ногаан кожаа бар. Оларже хүлүмзүрүвүшаан: — Мээң партизан чажыт адым Стах—дээш, олар-биле чугаалажып эгелээн.

— Фронтуга чедир кайы хире ырагыл?— деп оон айтырганнар.

Стах фронт дыка ырак, моон дыка ырак эвес дагларда совет база польша партизаннар демисежип турарын, фронтуда байдалдың дугайын оларга дыңнаткан. Оон соонда партизаннар турар дагларны айтып берген. Үш-дөрт хонук улчуп, дилеп чорааш, сентябрь эгезинде бир эртен Турбач дагже оожум үнүпкеннер. Хенертен:

— Туруңар! Кым кел чыдыр?—деп, орустап чугаалаан сөстерни бир-ле дугаар дыңнааннар.

— Бистер бис, туттургаш дезип үнген дайынчылар бис, совет партизаннарны дилеп чор бис.

— Ынчаарга бээр чоокшулаңар.

Шырыштар аразындан эктинде совет автомат чүктээн, ыйбан сарыг баштыг оол туруп келген. Мартынов ону көрүп кааш, ыглап бадырыпкан. Оларны штабка эккелген. Штаб начальниги оларже кичээнгейлиг көргеш:

— Мындыг арган-доргаң улус канчап дайылдажыр боор. Амдызында бичии деңгел кирип, каш хонук партизаннарның инээн кадарып, сүттен ижип тургаш күш кирип алыңар—дээн. Мартыновтуң Ыраккы Тывадан, Кызылдан келгенин дыңнааш, оларның отрядында Кызылдан келген Михаил Секачев бар дээрзин аңаа дыңнаткан.

— А ону таныыр боор чадавас силер — дээн.

— Ийе, таныыр мен. Мээң кадайымның башкылап турган өөреникчизи-дир.

Дайынчы даалга күүседип чорааш дөрт дугаар хүнде Михаил Секачев чедип кээрге, отрядта оон чаңгыс чер чурттакжы база келгенин өөрү аңаа дыңнаткан. Ыраккы өске чуртка, партизаннар тулчуп турган дагларга оңнуктер ужуражып келгеш, ыглажып-даа, өөрүп-даа турганнар.

Удаваанда Секачев отряд командири Иван Максимович Таранченкога маңнап чеде берген.

— Мээң чаңгыс чер чурттуг өңнүүмнү бистиң бөлүүвүске кирип көөр силер бе?—деп, айтырган.

— Болбайн канчаар. Ооң боолдары кайы хирел, азы чаңгыс чер чурттуг эжиң боорга ынчап тур сен бе?

— Ол дээрге чазыг чок адар, шыырак аңчы кижи болгай, мээң акым Иван-биле кады аңнаар турдулар. Ооң боозунуң хараалыынга кирген фриц черле диригүнмес.

Михаилдиң чугаазы чазыг чок болганын, кончуг часпас адыгжы кижи дээрзин Мартынов дайынчы тулчуушкуннарга хөй удаа көргүскен.

ОЛ БҮГҮНҮҢ шуптузун чугаалаары берге, а чамдыктарын маңаа допчулап көрээли.

1944 чыл. Күс. Кулдандырган поляк чоңга удур фашистерниң үүлгедиглери кедерөп турган. Партизаннарның Польшага тулчуп турган каттыжыышкыннары Совет Эвилелиниң Маадыры Иван Федорович Золотарьның удуртулгазы-биле оларга бичии-даа дыш бербейн, тулчуушкуннарны план ёзугаар чорудуп турган.

Октябрь эгези. Соокзумаар апарган.

Партизаннар каттыжыышкынынга айыылдыг, дүвүрээзинниг байдал тургустунуп келген. Дайзынның өлүрүкчү шериглериниң сөөлгү батальоннары олардан ырак эвесте Мишан Оргузунга мөөннеттинген. Камгалал шугумун кылып алган. Гитлержилер партизаннарның баазазынче халдаарынга белеткенип турар.

Ол дүвүрээзинниг үеде оларга Охотницы Горный суурдан девидеп, бачыдаан ийи поляк чедип келген. Новый Таргтан муң ажыг гитлержилер чедип келген, оларның кожазында Охотницы Дольнойнуң эр кижилерин шуптузун бөлүп, малывысты булаап, хунаап, бажыңнарывысты үптеп, дээрбедеп туруп берген дээрзин дыңнатканнар.

— Бисти камгалап, өлүмден адырып ап көрүңер—дээш, поляк Ян Гушек биле Юзор Следь командирлерден дилеп, ыглап, сыктап туруп бергеннер. Иван Золотарь отрядтар командирлерин чыггаш, бүгү байдалды кончуг кичээнгейлиг өөренип көргеннер.

(Уланчылыг).

С. ШОЙГУ.

СПОРТ СПОРТ

ДЗЮ-ДО

Спорттуң бо хевиринге республиканың «Динамо» спорт ниитилелиниң бирги чери дээш ажык маргылдаазы эрткен дыштаныр хүннерде республика найысылалының «Херел» спорт залынга болуп эрткен. Динамочулар шак мындыг маргылдааны ам дөрт удаа эрттиргеннер.

Дзю-до хүреш Тывага эң-не баштай «Динамо» спорт ниитилелинге сайзырап эгелээн. Оон эң баштайгы секциязын 1977 чылдың күзүнүнде Кызылдың динамочуларының аразынга бо спортка сонуургалдыг тренер Иван Хураган ажыткан. Баштайгы үеде секцияга келир күзелдиглерниң саны эвээш турган. Оон чартык чыл эрткенде ук секцияга сонуургалдыгларның саны 50 кижи ашкан.

Ол-ла үеде чамдык районнарның динамочулары боттарының ажылдап турар черлеринге дзю-до хүрештиң секцияларын ажыдып, ынаар аныяктарны хаара тудуп эгелээн. Ынчангаш 1978 чылда «Динамо» спорт ниитилелиниң бирги ажык маргылдаазы болган. Ынчан деңзи бүрүзүнге 2—3-ле кижи хүрежип, ук хүрештиң кол аргаларын ындыг-ла кончуг эки шиңгээдип алган спортчуларның саны ийи-чаңгыс кижи турган. Оон эгелээш-ле динамочулар спорттуң бо хевирин аныяктар ортузунга пропагандалап, секцияларны чер-черлерге ажыткылаан.

Үе эрткен тудум спорттуң бо хевири чүгле динамочуларның аразынга эвес, а харын «Урожай», «Спартак» эки тура спорт ниитилелдеринге база секциялар ажылдап эгелээн. Ынчангаш 1981 чылдан эгелээш дзю-дога республиканың бирги чери дээш ажык маргылдааны база эрттирип эгелээн. Аңаа динамочулар эң бедик шаңналдыг черлерни ээлеп турарлар.

Бо удаада «Динамо» спорт ниитилелиниң бирги чери дээш ажык маргылдаага ниитизи-биле 80 хире мөге киришкен. Команда талазы-биле бирги чер дээш маргылдаага Кызыл гарнизонунуң спортчулары бедик мергежилдиин, эки белеткелдиин көргүзүп, команда талазы-биле бирги черже үнген. Ол команданы самбо хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат, аныяк тренер Валерий Баазаң эки белеткээн.

Кызылдың спортчулары — ийиги, а Бии-Хем районнуң келген спортчулар — үшкү шаңналдыг черлерни ээлээннер. Болуп эрткен маргылдаага республиканың «Динамо» спорт ниитилелиниң шилиндек командазының кежигүннери хүрешпээннер. Олар февральдың 27—28-те болур республика маргылдаазынга белеткенип турарлар. Ынчангаш деңзи бүрүзүнге аныяк мөгелер хөйү-биле хүрежип, арга-дуржулгазын, аваангыр-кашпагайын шенешкеннер.

Дзю-до хүрештиң эң чиик деңзизи 60 килограммдан эгелээр. Бо деңзиге бирги черни Каа-Хемден келген Анатолий Кыныраа чаалап алган. Кызылдың спортчулары Александр Идам (65 кг), Хеймер-оол Ондар (71 кг), а шериг кезээниң спортчулары Аслан Тхазланлишев (78 кг), Масхут Сарбашев (86 кг) болгаш Игорь Сапрыгин (95 кг) чемпион аттарга төлептиг болганнар.

Эң-не солун маргылдаа дзюдога тулган чемпионну илередириниң ужуражылгалары болган. Хүрештиң дүрүмүн ёзугаар тулган чемпионну илередириниң маргылдаазынга каш-даа килограмм деңзилиг мөге хүрежип болур. Азы тыва хүрештиң дүрүмү-биле кара чаңгыс.

Ынчангаш маргылдааның тулган чемпионун илередир ужуражылгаларның түңнел оюнунда 60 килограмм деңзилиг, самбо хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Валерий Баазаң биле ооң өөреникчизи 78 килограмм деңзилиг Аслан Тхазланлишев ужуражы бергеннер. Маңаа Валерий Баазаң бедик мергежилдиин көргүзүп, бодундан 18 килограмм аар деңзилиг өөреникчизин сан талазы-биле ойнап алгаш, тулган чемпион атты чаалап алган.

Маргылдааның байырлыг хаашкынының үезинде Тыва АССР-ниң иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал спортчуларга байыр чедирип, оларның ажыл-ижинге, спортка улуг-улуг чедиишкиннерлиг болурун күзеп, шаңналдыг черлерни алган спортчуларга өртектиг белектерни, чемпионнуң лентазын байырлыг байдалга тывыскан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: Тыва АССР-ниң Иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал команда талазы-биле бирги черни алган команданың капитаны В. Баазаңга шаңналды тывыскан турары; маргылдаа үезинде.

АРЫГ-СИЛИГ, КӨРҮШТҮГ

— Бо номну номчуп көрүңер, уруглар. Аажок солун ном боор—деп, Татьяна Алексеевна «Аъштыг-чемниг Ташкент хоорай» деп номну тудуп алгаш, номчукчуларга сүмелээп олур. Школачы уруглар ол номну дораан-на былаажы бердилер.

Татьяна Алексеевна Хуужугурнуң ажыл хүнү ынчаар эгелээр. Ол номчукчуларга номнар дугайында сонуургадып чугаалаан, азы бир-ле кижиге сүме каткап, чок-ла болза диспут, лекцияга белеткенип, чуруттунган, бижиттинген олурар. Номчукчу бүрүзүн эвилең-ээлдек хүлээп ап, хереглээн номун тып алырынга аңаа дузалажып, школачы уругларны библиотекаже үргүлчү хаара туткан турар.

Татьяна Алексеевна Кунгуртугнуң школа библиотеказынга эргелекчилеп ажылдаандан бээр 6 чыл чеде берген. Бо үениң иштинде ол ажылынга кызымаан көргүзүп, эш-өөрүнге үлегерлиг боор турар. Шынап-ла ындыг. Ооң ажылдап орар черинге кирип кээрге, арыг-силиг, полкаларда номнарны көрүштүг кылдыр деңнеп салгаш, библиотеканың иштин каастап каан.

Татьяна Алексеевна — школачы кежээлерниң киржикчизи болгаш организакчызы. Пионержи чыыштарга киришкен, номчулга конференцияларын бо-ла эрттиргилээп турар. Оон аңгыда ол боду идепкейлиг хөй-ниитичи. Кандыг-даа даалгадан ойталавас, концерттерге болгаш янзы-бүрү шефтээшкиннерге үргүлчү киржип турар.

Биче сеткилдиг, ажылынга кызымак боорга Т. А. Хуужугурну оон номчукчулары болгаш чаңгыс коллективте кады ажылдап турар эш-өөрү аажок хүндүлээр.

П. БАЗЫРАА.
Кызыл район. башкы.

БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ

Шыдыраага Самагалдай суурнуң албан организациялар, түс-түс коллективтер аразынга команда талазы-биле бирги чер дээш маргылдаа болуп эрткен. Аңаа бирги черни райкүүскомнуң шилиндек командазы чаалап алган. «Куркомсельхозтехника» салбырының шыдыраачылары — ийиги, «Сельхозхимияның» командазы — үшкү черлерни ээлээн.

П. АРТАМОНОВ.

ХОККЕЙ

Мячилиг хоккейге район маргылдаазы Шагаан-Арыгга чөөкта болуп эрткен. Аңаа ажыл-агыйларның, албан организация черлериниң шилиндек командалары киришкен. Спортчу демиселдиң түңнелинде «Ак-Туруг» совхозтуң хоккейжилери бирги черни ээлээн. Шагаан-Арыгның шилиндек командазы — ийиги, «Улуг-Хая» совхозтуң Ийи-Тал салбырының спортчулары үшкү черни ээлээн.

В. МААЖЫК.

ФЕВРАЛЬ 26-ДАН 28-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.40 —Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Хел кырында соната». Уран-чечен фильм. 10.30 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг симфониктиг оркестриниң концерти. 11.35 —Медээлер. 11.40 —14.15 — Чапсар. 14.15 —Медээлер. 14.35— «Чаштар бажын чанынга ойназын дээш». Документалдыг телефильм. 14.45 — «Москва болгаш москвачылар». 15.15— Концерт. 15.50 — «Мал ажылы —«шалыпчы фронт». Самарканд» областа мыйыстыг бода малды өстүрүп турарының дугайында. 16.10 —Хаак спортунга делегей чемпионады. Эр улус. 4х10 километрге эстафета. Норвегиядан дамчыдылга. 17.00—17.15 — Чапсар. 17.15 — «Тоол аалдап келди» «Василиса Прекрасная». Уран-чечен фильм. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 — «Айтырыглар — дилээшкиннер — шиитпирлээр». Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенский эрттирер.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.30 —«Тайбыңдан үнелиг чүве чок». Эш Л. И. Брежневтиң ГФР-же апп-чоруунуң дугайында документалдыг фильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Хөглүг оолдар». Аныяктар программазы. 22.30 —Бөгүн делегейде. 22.45—23.15 — Делегейниң улустарының уран чүүлү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30 Төөгү. 4-кү класс. Баштайгы беш чылдарның тудуу. 13.00 —«Көшке доктаадыр кижилер». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.10 — Төөгү 7-ги класс. XVII чүс чылдың орус культуразы. 13.40 — «ПТУ-га чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл». «Лён чечектелип турар черде». 14.10 —Генрик Ибсен 15.00 — Медээлер. 15.10 —17.30 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Эрткен үе дугайында шын чугаалар». Уран-чечен телефильм. 18.30 — «Чүс оруктуң бирээзин сээцип». 19.00 — «Тываның экраннарында». 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Илбилиг экран».

КЫЗЫЛДАН

19.45 — «Чөлээш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.15 — Документалдыг телефильм. 20.30—А. Глазунов. Оркестрлиг фортепианога концерт. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.30 — 23.00 — ТТ-ниң экранынга бир дугаар. «Чээрби тоску». (ЧССР).

ФЕВРАЛЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 —«Кадык болуруп күзезиңерзе». (Күш-культуржуларга сүме). 9.00 — АБВГД-лээр. 9.30 — «Силерге, ада-иелер». 10.00 — Эки барааннарны хөйнү. 10.30 «Спортлотонуң» 9-ку тиражы. 10.35 — «Номчулга дээрбээ. 11.20—Москва Кремлиниң комендатуразының үлегерлиг көргүзүт оркестри ойнаар. 11.45—ССРЭ-ниң профэвилелдерниң XVII съездинге уткуштур. Белоруссияның профэвилелдер чөвүлелиниң экономиктиг болгаш социал комплекстиг пландарының ажылының дугайында. 12.15— Футболга ССРЭ кубогу дээш. «Шахтёр» (Донецк) —«Динамо» (Москва). 2-ги ужуражылга. Сочиден дамчыдылга. 13.00 — «Кижи. Чер Октаргай». 13.45 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Херээжейлер. 20 км. 14.15—Бөгүн делегейде. 14.30 — «Бизиңгир-даа бол. эдептиг». 15.30 —«Аскыр дагааның чүврүү чүге кыскал?», «Пети болгаш ооң Феликс деп өңнүү». Мультфильм. 15.45—Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 16.30—«Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыкалыг программа. 17.15— 17.30—Чапсар. 17.30—«Телекөрүкчүлерге 9-ку студия харылап тур». 18.30—«Знатоктар истелгени чорудуп тур». 16-гы херек—«Кат-чимис дугайында». Уран-чечен телефильм. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— «Андропиковтуң сөзү». «Тагильдиң тывыжы». Телефильм. 22.40—23.35—Даштыкы эстраданың аялгалары. Төнгенде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кинокөрүкчүнүң демдеглели». 15.05 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Трамплинден халыыш. Норвегиядан дамчыдылга 15.25 —«Кинопанорама». 17.00 —Уругларның «Книпас уп кануки» музыка коллективиниң концерти. 17.40 —Р. Шуман. «Карнавал». Чаңгыс көргүзүглүг балет. 18.15 —Эстрада музыказының концерти. 18.45 — Делегей байдалының допчулалы. 19.00 —«Музыкалыг киоск». 19.30 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Илбилиг экран». 19.45 —Эрмитаж». 17-ги фильм. XVIII чүс чылдың бирги чартыында Францияның уран чүүлү. 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —22.50 — «Че-ве, кырган-ачалар!» Уран-чечен телефильм.

ФЕВРАЛЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35—«Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 8.50 — «Будильник». 9.20— «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен-». 10.20—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.05 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 11.35— «Көдээден дамчыдылга». 12.35 — Спорт программазы: Хаак спортунга делегей чемпионады. Эр улус. 50 км. Норвегиядан дамчыдылга; Теннисте делегей маргылдаазы. «Найырал» деп универсалдыг спорт залындан дамчыдылга. 13.45— «Музыкалыг киоск». 14.15—В. Гусев.— «Иван Рыбаков». Фильм-шии. 15.50— «Шелкунчик». Мультфильм. 16.15—«Кино аян-чоруктар клуву». 17.15 —17.30— Чапсар. 17.30—«Хелзенчиг үннерниң романнары». Фильм-концерт. 18.45— Футбол допчулалы. 19.15—«Делегей панорамазы». 19.45— К. Гольдониниң төрүттүнген хүнүнден бээр 275 чыл болурунга. «Трактир ээзи». Телешии. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— «Хлеб дугайында документалдыг фильмнер. 21.45—23.15 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» —ЦСКА. 2-ги, 3-кү үелер. Төнгенде—Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— «Тоол аалдап келди». «Василиса Прекрасная». Уран-чечен фильм. 15.50—Ада-чурттуң Улуг дайынының темазынга ырлар. 16.00— Улуг Октябрьның 65 чылынга. Бистиң допчу намдарывыс. 8-ки фильм.— «1924 чыл». 16.55— «Бо кайгамчыктыг делегей». школачыларга литературлуг викторина. 2-ги үндүрүлге 17.55— Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. Допчулал. 18.55— «Строговтар». Хой сериялыг уран-чечен телефильм. Г. Марковтуң романын ёзугаар. 19.30— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Илбилиг экран». 19.45—«Эрмитаж. XVIII чүс чылдың ийиги чартыында Францияның уран чүүлү». 18-ки фильм. 20.15—Дош орукка мотоцикл чарыжынга ССРЭ чемпионады. Түңнел. Суг пологунга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев)—ЦСК ВМФ. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10—«Хүндүскү поезд». Уран-чечен телефильм.

(Солуннуң дараазында номери февраль 26-да үнер).

Редактор В. С. ШАРАВИН

агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республиканың бүрген, аязыр, чамдык черлерге биче быскан хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 8—13 градус соор. Автооруктарга көстүрү эки.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 8—10 градус соор.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Боолаар эрге» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чажыттыг ойнаарак» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эрлер!» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75 культура килдизиниң 2-23-54 кадээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 үлетпүр килдизиниң чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейн баргаңда 2-31-75, 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 77.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00072